

AİLENİN TANIMI VE ÖZELLİKLERİ

Aile, insanların sosyal bir varlık olmasının bir doğurgusu olarak diğer insanlarla birlikte daha kaliteli yaşama ihtiyacından kaynaklanarak kurmuş olduğu en küçük toplumsal yapıdır. Batılı toplumlarda farklı aile yapıları olsa da kültürümüzde aile, evlilik bağıyla birbirine bağlı kadın ve erkek ve varsa çocuklardan oluşan birlik olarak kabul edilmektedir.

- Bir grubun aile olması için aşağıdaki şartları taşıması gerekir:
- Aralarında evlilik bağı olan karı ve kocanın bulunması,
- Aile üyeleri arasında sağlıklı bir iletişim ve etkileşimin varlığı,
- Aile üyeleri arasında ortak amaçların olması,
- Aile üyelerinin birbirlerine karşı olan sorumluluklarını yerine getirilmesi,
- Aile üyeleri arasında sevgi ve saygıya dayalı duygusal bir bağın bulunması,
- Aile üyelerinin aynı yaşam ortamını paylaşması gerekmektedir. Bununla birlikte ailenin özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir.
- Aile evrenseldir,
- Aile duygusal bir temele dayanır,
- Aile, bireyleri birbirlerinden etkilenir,
- Ailenin kapsamı sınırlıdır,
- Aile toplumun çekirdeğidir,
- Aile üyelerinin sorumlulukları vardır,
- Aile sosyal kurallarla çevrilidir,
- Aile geçici ve değişken bir yapıdır.

AİLE EĞİTİMİNİN TANIMI, AMAÇLARI, ÖNEMİ, KAPSAMI VE İLKELERİ

Aile Eğitiminin Tanımı Aile eğitime, aile yaşam eğitimi, aile anne-baba eğitimi veya ebeveyn eğitimi de denilmektedir. Aile eğitimi, tüm aile üyelerinin; fiziksel, duygusal, sosyal gelişimlerine sağlayacak bilgi, beceri ve davranışları kazandırma sürecidir. Başka bir ifadeyle aile eğitimi, ailenin sağlıklı bir şekilde kurulması, üyelerinin sağlığı ve gelişimi, çocukların eğitimi, aile ekonomisinin yönetimi, aile içi iletişimin geliştirilmesi, aile hukuku ve medyanın etkili kullanımını içeren ve ailenin güçlendirilmesine dönük davranışlarını değiştirme sürecidir. Aile Eğitiminin Amaçları Ailelere yönelik uygulanan eğitim programları ailelerin; anne babalık becerilerini ve bilgilerini geliştirme, çocuk gelişimiyle ilgili bilgilerini geliştirme, yaşadıkları sorunlarla pozitif yollarla başa çıkabilme, çocuğun bilişsel, sosyal ve duygusal gelişimine nasıl katkıda bulunabileceklerine ilişkin öğrenme deneyimlerini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu genel amaç doğrultusunda aile eğitiminin amaçları şöyle sıralanabilir:

- Sağlıklı bir aile kurmada eşlere yol göstermek,
- Aileyi çocuk bakımı ve eğitimi konusunda bilinçlendirmek,
- Aileye karşılaştıkları sorunları çözme becerisi kazandırmak,
- Aileyi aile bütçesi ve ekonomisinin yönetimi konusunda bilgilendirmek,
- Aile üyelerinin yasal hakları konusunda aydınlatmak,
- Medyayı etkili kullanma ve medyanın zararlı etkileri konusunda bilinçlendirmek,
- Aile üyelerinin sağlıklı olmasını için aydınlatmak,
- Aile içi etkili iletişim konusunda yol göstermek. Aile Eğitiminin Önemi Aile eğitimi, temelde daha güçlü bir aile yapısı oluşturmak, ailenin mevcut sorunlarını çözerek ve olası sorunlarını ise ortaya çıkmadan engelleyerek ailenin hayat kalitesini arttırmak için önemli görülmektedir. Ayrıca ailenin varlığı toplumun varlığı anlamına geldiğinden ailenin varlığını sürdürmesinde yardımcı olmaktır. Aile eğitimi önemli kılan etkenler şunlardır:
- Aile yapısının değişmesi,
- Yaşam boyu eğitimin öneminin farkına varılması,
- Kadınların çalışma hayatına girmesi,
- Nüfus artış hızının düşmesi,
- Ailelerin karşılaştıkları sorunların artması,
- Modernizm olgusunun aileye olumsuz yansımaları,
- Aile üyelerinin rollerindeki değişimler. Aile Eğitiminin Kapsamı Aile eğitimleri, güçlü bir ailenin oluşması, çocukların eğitimi, ailenin sağlığı, aile ekonomisinin yönetimi, aile içi iletişim, aile hukuku

ve aile ve medya konularını içermektedir. Bu yönüyle aile eğitimi, örgün eğitime hiç girmemiş veya yarım bırakmış ya da tamamlamış bireylere, hayatlarını kolaylaştırmak için birtakım bilgi, beceri ve davranış kazandırmak olarak tanımlanan yaygın eğitim kapsamındadır. Aile Eğitiminin İlkeleri Genel İlkeler

- Aile eğitiminde karşılıklı beklenti ve sorumlulukların neler olduğu açıkça belirtilmelidir.
- Eğitimler ailelere uygun zaman dilimlerine göre düzenlenmelidir.
- Aile eğitimi programından katılımcılar haberdar edilmelidir.
- Katılımcılara aile eğitimi programından kendileri, aileleri ve çocukları için sağlayabilecekleri yararlar açık bir dille anlatılmalıdır.
- Aile bireylerinin kişisel gelişimlerine katkı sağlayacak yollar gösterilmelidir. Etik İlkeler
- Aile eğitimlerinde hedef kitlenin sosyal ve kültürel özellikleri göz önünde bulundurulmalıdır.
- Aile eğitiminin başarıya ulaşabilmesi için katılımı gönüllülük esastır.
- Ailelerle çalışırken gizlilik esasına uygun davranılmalıdır.
- Aile üyeleriyle insan haklarını dikkate alan, saygı çerçevesinde açık bir biçimde iletişim kurulmalıdır.
- Çalışmalarda sabırlı, dürüst, ilkeli ve adaletli davranılmalıdır.
- Çocuk gelişimi ve eğitimi ilkelerinin ve disiplin anlayışının oluşturulmasında çocuk haklarını dikkate alan ve şiddet karşıtı çocuk eğitimi teşvik edilmelidir.
- Ailelerin kendi güçlerini fark etmeleri hususunda yardımcı olunmalıdır. Uygulama İlkeleri
- Yapılacak toplantının konusu, amacı ve önemi vurgulanmalıdır.
- Katılımcılara isimleri ile hitap edilmelidir.
- Katılımcılara karşı güler yüzlü, hoşgörülü, saygılı ve sabırlı olunmalıdır.
- Katılımcılara önyargılardan arınmış, duyarlı tepkiler verilmelidir.
- Çalışılacak olan konuda önce ailelerin fikirleri alınmalı, sonra eksik kalan kısımlar tamamlanmalıdır.
- Katılımcılarla çalışılırken sorular sorulmalı, açıklayıcı örnekler verilmelidir.
- Konu dışına çıkılmamalı ve bilgi hataları yapmamaya özen gösterilmelidir.
- Zaman, konunun içeriğine uygun bir şekilde etkili kullanılmalıdır.
- Toplantı sonunda değerlendirme etkinlikleri aracılığıyla oturumlar değerlendirilmeli ve bir sonraki konu tanıtılmalıdır.

AİLE KURAMLARI

Aile kavramı birçok bilim dalının araştırma alanına girmektedir. Bununla birlikte aileni tanımlanması, kurulması, ailede yer alan bireylerin sorumluluklarının belirlenmesi ve ailenin dağılması gibi konular bilimin farklı dallarının yanı sıra devlet, hukuk ve din kurumlarının belirleyici etkilerinin olduğu alanlar arasında gösterilebilir. Aile teorilerinin oluşumunda sosyal bilimlerin farklı disiplinlerinin katkısından bahsetmek mümkündür. Aileyi içerisinde yer alan bireylerin özellikleri açısından ele alınmanın mümkün olmasının yanı sıra ailede oluşan iletişim örüntülerinin bireyleri ve toplumu etkileme potansiyelinin incelendiği disiplinler bulunmaktadır. Bireyler diğer bütün sosyal gruplardan daha fazla zamanlarını aile içerisinde geçirmektedir. Bir aile içerisinde dünyaya gelen bireylerin genellikle uzun bir süre aynı sosyal dinamiklerle hayatlarına devam etmeleri beklenir. Aynı zamanda anne ve babanın dışındaki aile bireyleri istemsiz olarak aileye dâhil olmaktadır. Başka bir anlatımla ailede yer alan fertler söz konusu ilişki örüntülerine gözünü açmaktadır. Aile, içindeki bireylerin oynadıkları rollerin zaman içerisinde değişime uğramaması nedeniyle diğer sosyal gruplardan ayrılmaktadır. Söz gelimi kardeşler arasındaki yaş farkı veya ebeveyn ve çocuk rolü süreklilik arz etmektedir. Bu durum aile içi ilişkileri rol temelli olmaktan çok duygusal bir zemine taşımaktadır. Aile kuramları genellikle kökenleri itibariyle tarihi dinamiklerden ve evrensel değerlerden etkilenmektedir. Özellikle 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarına denk gelen dönemde ailenin bilimsel bir nesne olarak ele alınması ve araştırılması konusunda artan ilgiden bahsetmek mümkündür. 19. yüzyılın başlarında aile kavramı ile genellikle çocukların iyi oluşlarının artırılması amacıyla aile üyelerinin sosyalleşmesini konu almaktadır. Başka bir anlatımla ailenin varlık amacı çocuğun sağlıklı ve mutlu olmasının sağlanmasıdır. Sanayi Devrimi ile başlayan ve toplumsal yapıları önemli ölçüde dönüştüren olayların ardından ailenin sosyolojik anlamı da farklılaşmaya başlamıştır. Döneme damgasını vuran değişim kavramı ile ailenin de değişen koşullara uyum sağlaması ve uyum sağlama kapasitesi gibi değerler öne çıkmaya başlamıştır. 1920'lere kadar süren bu dönem ailenin bilimsel olarak ele alınması bakımından ilerleme dönemi olarak tanımlanmaktadır. Yapısal İşlevsel Kuram Yapısal işlevsel kuram, insan topluluklarını açıklamada en sık kullanılan kuramlar arasında yer almaktadır. Aile açısından yapısal işlevselci yaklaşıma göre bireylerin temel ihtiyaçlarının giderilmesi ve karşılıklı etkileşim önemli sayılmaktadır. Buna göre insan topluluklarının birbirleriyle ilişki ve anlamlı bütünler olarak ele alınması söz konusudur. Yapısal işlevselci kurama göre toplum içerisinde yer alan bütün alt topluluklar birbirleriyle ilişkili ve birbirlerine karşılıklı bağımlı olarak varlıklarını sürdürmektedir. Herhangi bir alt bileşenin değişime uğraması durumunda diğer bileşenler de bundan doğrudan ve ya dolaylı olarak etkilenmekte ve yeni bir denge durumu oluşmaktadır. Bu duruma örnek olarak eğitim sistemlerindeki değişimler verilebilir. Türkiye'de bir süre önce zorunlu eğitim süresinin 12 yıla çıkarılması ve okula başlama yaşının düşürülmesi, diğer bütün sistemler üzerinde etki yapmıştır. Aileler daha erken yaşta okula gönderecekleri çocukları ile kurdukları iletişimi değiştirmek zorunda kalmış, sağlık kuruluşlarının daha erken yaşta okula giden çocukların daha fazla hastalanma ihtimalleri karşısında iş yükü artmış ve daha uzun süre okula devam etme zorunluluğu iş ve istihdam oranlarını etkilemiştir. Toplumsal yapıda en küçük birim olarak kabul edilen aile, kendisinden daha büyük sistemlerin parçasıdır. Bireyler aileyi aile ise toplumu etkileme potansiyeli taşımaktadır. Ailenin temel işlevleri arasında sayılan çocuğun sosyalleşmesi ve bireylerin kişiliğinin dengede kalması aile ile toplumun sağlıklı ilişkileri ile açıklanmaktadır. Bununla birlikte aile birey ve toplumun sorunlarını çözmesi bakımından ele alınmaktadır. Aile içerisinde birçok ilişki yapının eş zamanlı olarak etkileşim halinde olduğundan bahsedilmektedir. Eşler arasındaki ilişki, anne baba rolü ile birlikte ebeveyn ilişkisi, çocukların kendi aralarındaki ilişkiler, ailenin diğer üyeleri ile gerçekleştirilen ilişkiler. Söz konusu ilişki örüntüsü birbirini etkileyen, karmaşık ve bazen birbiriyle çelişen rollerin aynı anda yerine getirilmesini gerektiren bir yapıya sahiptir. Yapısal işlevsel aile kuramına göre çocuğun ailenin bir üyesi olma sürecinden topluma birey ve devlete vatandaş olması önemli ölçüde ailenin kurduğu ilişkilerin bir fonksiyonudur. Sembolik Etkileşim Kuramı Sembolik etkileşim kuramı insanlar arasındaki ilişkilerde öncelikle bireysel olarak anlam oluşturmanın önemine vurgu yapmaktadır. Bireylerin kendilerini, diğer insanları ve çevreyi algılama, anlama ve yorumlama biçimleri üzerinden ele alan kurama göre aile içerisinde olup bitenlerin bireysel olarak nasıl anlaşıldığı üzerinde durulmaktadır. Bu açıdan ailede aynı deneyimleri yaşayan üyelerin zaman zaman birbirlerinden oldukça farklı anlamlar üretmeleri

kuram açısından önemli bir argümandır. Sosyal Çatışma Kuramı Sosyal çatışma kuramı, insanlar arası ilişkilerin anlaşılmasında uyum, iş birliği ve bir arada durma gibi insanların işlevlerine ve bir araya gelmeleriyle oluşan yapıya değil, çatışma, otorite ve itaat gibi karşılıklı güç mücadelelerinin önemine vurgu yapmaktadır. Aile içerisinde üyelerin birbirlerinin rollerine atfettikleri değer ve buna bağlı olarak ortaya çıkan aile içi statüler bağlamında bireyler arası güç mücadelesi, oluşturulan ittifaklar ve çatışmalar belirleyici etkiye sahiptir. Aile Sistemleri Kuramı Sistem yaklaşımı yapısal işlevsel yaklaşıma benzer olarak toplulukları birbiriyle uyum içerisinde çalışan bir bütün olarak değerlendirmektedir. Sistem yaklaşımında iki temel öge, sistem ve çevredir. Bu bağlamda sistem, çevre ile sınırlarını koruyan ve aynı zamanda diğer sistemler ve çevre ile etkileşim halinde olan yapıdır. Bununla birlikte sistemi oluşturan ve varlığını devam ettirmesini sağlayan bileşenler arasında girdi, çıktı, işlem ve geri dönüt sıralanmaktadır. Aile üyelerinin davranış ve tutumlarında diğer üyelerle sürdürülen iletişim büyük önem taşımaktadır. Aile Ekolojisi Kuramı Aile ekolojisi kuramı, 20. yüzyılın sonlarında geliştirilen ve birbiriyle iletişim hakkında olan alt sistemlerin ilişkileri üzerinden aileyi tanımlayan bir yaklaşımdır. Ekolojik kurama göre birey en yakınındaki somut ve soyut öğelerden başlayarak dış dünya ile ilişkilerini geliştirmektedir. Bireyle ve dolayısıyla aileyle etkileşim halinde olan ve iç içe geçen alt sistemler olarak çevreyi tanımlayan ekolojik yaklaşıma göre her sistem diğerine karşılıklı olarak bağımlıdır Aile Gelişim Kuramı Aile gelişim kuramı ile gelişim kuramı sosyal bilimlerde genellikle eklektik kuramlar olarak ifade edilen ve mevcut kuramsal yaklaşımların bir araya getirilmesi anlamına gelen bir aile kuramıdır. Gelişimsel kuramda birey, aile ve toplumun özellikleri ve ihtiyaçları birlikte değerlendirilmektedir. Bireylerin yaşamın çeşitli aşamalarında değişen ihtiyaçları ve buna bağlı olarak kendilerinden beklentilerin farklılaşmasını temel alan kurama göre birey ve topluluk dengesinin sağlanması öncelenmektedir.

AİLE EĞİTİMİ

Anne babaların eğitimine dönük aile eğitim programları düzenlenmektedir. Bu programlarla anne babaların ve çocuğun ihtiyaçlarına uygun hizmetlerin geliştirilmesi ve uygulanması planlanmaktadır. Aile eğitimi programları ile ailelerin, çocuklarına beceri kazandırmada ve çocukların davranışlarını kontrol etmede kullanabilecekleri etkili yöntem ve teknikler kazanmaları hedeflenmektedir.

İLETİŞİM

İletişim tarihi aynı zamanda insanlık tarihidir. Dil ve kültür başta olmak üzere, insani etkinliklerin tamamı iletişimin tamamlayıcı unsurlarıdır. Onu belli kalıplar içerisine sokmak ve sadece bir bilgi aktarıma süreci olarak ele alıp incelemek eksikliklere yol açacaktır. Çünkü iletişim olgusu insanla birlikte gelişen ve değişen bir süreci içerir. İletişim tarihinde yaşanan gelişmeler ve değişimler, toplumsal hayatın da değişmesine ve gelişmesine etki etmiştir. İnsani etkinliklerin bir ürünü olarak ortaya çıkan iletişim, belli bir zaman sonra insani etkinliklere yön vermeye başlamıştır. Sözlü iletişim insanların bu iletişim şeklini gerçekleştirirken karşı karşıya olması gerekir. Kelimeler aracılığıyla mesaj karşı tarafa gönderilir. Sözlü iletişimde ses tonu çok önemlidir. Yüz yüze yapılan görüşmeler, telefon görüşmeleri, toplantılardaki konuşmalar, sempozyumlar sözlü iletişim şekillerine örnek olarak verilebilir. Sözlü iletişimin en büyük avantajı hızlı olması ve alıcının anında geri bildirimini sağlamasıdır. Sözsüz iletişim İletişimin bir başka yönünü ise sözsüz iletişim oluşturur. Günlük hayatımızda kurduğumuz iletişimlerde kullandığımız jestler, mimikler iletişimin sözsüz kısmıdır. Çoğu zaman bunları bilinçsiz yaparak sözsüz iletişimde bulunmuş oluruz. İnsan farkında olmadan konuşmalarında sözsüz iletişimi son derece etkili kullanır. Ancak insan, bedenini, kelimeleri kontrol ettiği gibi kontrol edemez. Bunun sebebi bedenin olaylara karşı verdiği istemsiz tepkilerdir. Yazılı iletişim insanların yazılı kaynaklardan faydalanarak gerçekleştirdikleri iletişimdir. Yazılı iletişim; notlar, mektuplar, faks mesajları, elektronik postalar ve diğer yazı arayıcılığıyla iletilen kelime ve sembollerini içermektedir. Yazılı iletişim diğer iletişim türlerine göre sıklıkla kullanılır. Daha çok kullanılmasının sebebi ise somut ve kanıtlanabilir olmasıdır. Tek yönlü iletişim Tek yönlü iletişim iki farklı şekilde görülmektedir. İlkinde kaynak bir iken alıcı birden fazladır. İkincisinde ise kaynak birden fazla iken hedef birdir. Fakat bu iletişim türünde en sık görüleni kaynağın tek, alıcının birden fazla olmasıdır. Çift yönlü iletişim Çift yönlü iletişim, göndericinin mesajına alıcı tarafından geri bildirim verildiğinde meydana gelen iletişim türüdür. Çift yönlü iletişimde gönderici ve alıcılar, karşılıklı etkileşim içerisindedir. Simgesel iletişim Simgesel iletişim, çeşitli simgesel göstergelerle yapılan, farklı kültür ve bağlamlarda farklı anlamlar taşıyan iletişim türüdür. Bu iletişim türü göstergeler üzerinden gerçekleştirilmektedir.

AİLE İÇİ İLETİŞİM

Aile içi iletişim; anne, baba ve çocuklar arasındaki iletişim faaliyetlerinin tamamını ifade eden bir kavramdır. Bu iletişim faaliyetleri sadece aile fertleri arasındaki ileti alışverişini değil, aile üyelerinin aile içindeki rollerini, iş bölümlerini ve konumlarını da kapsamaktadır. Aile içerisinde cereyan eden tüm faaliyetler aile içi iletişimin konusunu oluşturmaktadır. Aile İçi İletişimin İlkeleri Aile içi iletişim, kişiler arası iletişimin yanı sıra kişinin kendi iç dünyasını da kapsayan bir süreçtir. Aile içi iletişim; kişinin benlik algısı, sosyal rolleri, kendisiyle ve başkalarıyla kurduğu ilişkilerdeki tutum ve davranışları, kendine karşı sorumlulukları, ailedeki sorumlulukları ve bu sorumlulukları yerine getirmek için ortaya koydu istek ve tavır gibi pek çok etkenden oluşmaktadır. Kendini tanıma İletişim sürecinde kişinin kendi özelliklerinin farkında olması iletişimin başarılı olmasında büyük önem arz etmektedir. Bireyin hangi olaylar karşısında nasıl tepkiler verebileceğinin bilincinde olması, iletişim sürecini de bu tepkiler bağlamında geliştirmesine yardımcı olur. Aile bireylerini tanıma Aynı ailede doğup yaşayan insanlar, kan bağı ile bağlı oldukları diğer aile fertlerini belirli bir süre birlikte yaşamaktan kaynaklı iyi tanıdıklarını düşünürler. Oysaki aile içerisinde iletişimden kaynaklı çatışmaların temelinde aile fertlerinin birbirlerini yeterince iyi tanımadıkları gerçeği yatıyor. Aile fertlerinin birbirlerini tanımları, birbirlerinin hangi tepkiler ışığında nasıl davranışlar sergileyebileceklerini çok iyi sezmek ve buna göre davranışlar geliştirmek demektir. Empati kurma Empati; bireyin kendisini başkalarının yerine koyarak duygularını, düşüncelerini, kaygılarını anlamaya çalışması, başkaları ile kendisi arasındaki farklılıklara hoşgörü ile yaklaşması olarak tanımlanabilir. Bu tanım etkin iletişim sürecinin de temel yapı taşlarından birini oluşturmaktadır. Etkili dinleme İnsanlar arası iletişim daha çok yüz yüze gerçekleşir. Sağlıklı bir iletişim sürecinin gerçekleşebilmesi

için konuşan ve dinleyene ihtiyaç vardır. İletişim sürecinin dört temel ögesi vardır. Bunlar; gönderen, alıcı, gönderge ve kanaldır. İletişimin gerçekleşmesinde önemli bir role sahip olan ögeler gönderen ve alıcıdır. Burada göndereni konuşan alıcıyı da dinleyici olarak nitelendirebiliriz. Ben dilini kullanma Ben dili, sen dilinin karşıtıdır. Sen dilinde birey, karşı taraftan olumsuz bir şekilde etkilendiği durumlarda bu etkinin karşı taraftan kaynaklandığını ifade eden yaklaşımdır. Biz bilincini oluşturma Biz bilinci, aynı gaye ya da idealler uğrunda bir arada yaşama isteğinden doğmaktadır. Sağlıklı ve etkili bir aile içi iletişimden söz edebilmek için biz bilincinin ailenin tüm fertleri tarafından içselleştirilmiş olması gerekmektedir. Aile İçi İletişimi Engelleyen Faktörler Aile içi ilişkiler iletişim temelinde gerçekleşmektedir. Yine aile fertleri arasındaki sorunların büyük çoğunluğu da iletişime dayanmaktadır. İletişimin doğru olarak kurulabilmesini sağlayan beceriler etkili dinleme ve etkili tepki verme olarak özetlenebilir. Karşılaştırma İletişim sürecini zorlaştıran önemli bir faktördür. İletişim sırasında yapılan karşılaştırmalar, etkin ve objektif dinlemeyi engelleyeceğinden anlamayı da güçleştirmektedir. Zihin okuma Dinlemek yerine kişinin aklından geçenleri tahmin etmeye yönelmektir. Söylenen, kişi için pek bir şey ifade etmez. Daha çok ses tonu ve beden dilinden kişinin asıl hissettiği anlaşılmaya çalışılır. Tekrarlama İletişim sürecinde kişi kafasında sürekli ne söyleyeceğini düşünüp tekrar ettiğinden söylenenlere dikkatini veremez ve anlayamaz. Etkili bir dinleme süreci gerçekleşmediği için sağlıklı bir iletişimden de söz edilemez. Anlamadan tepki vermek, iletişim sorunlarına yol açar. Süzgeçten geçirme Sadece istenilen şeylerin dinlenip diğer anlatılanları dinlememektir. Duymak istenmeyen şeylerden kaçınmak için de (tehdit, olumsuz, eleştirel düşünceler) dinleme davranışı gerçekleştirilmeyebilir. Ön yargı Dinlemenin önüne geçen engellerden biridir. Bir kişi hakkında sahip olunan ön yargılar onun ne söylediğinin etkisinin azalmasına ve dinlenmemesine sebep olmaktadır. Düşüncelere dalma Dinlemeyi yarıda kesen engellerdendir. Kişilerin içinde buldukları duygusal ve psikolojik durumlar onların derin düşünmelerine sebep olmaktadır. Bu ise, iletişimde kişileri anlamasına engel veya dinlemek istemediğinin göstergesi olabilmektedir. Tek yönlü iletişim İletişim, kaynak ve alıcı arasındaki mesaj alışverişi olarak tanımlanmaktadır. Taraflardan birinin sürekli anlatması, diğerinin bu anlatılanlara herhangi bir dönüt vermemesi ya da bu anlatılanları bir direktifmiş gibi algılaması, iletişim sürecinin verimini azaltır. Özdeşleştirme İletişim sırasında taraflardan biri bir problemini anlattığında diğeri onun sözünü keserek kendi benzer durumunu anlatmaya başlar. Öz saygı eksikliği Öz saygı bireyin kendini ne kadar değerli ve yeterli olarak gördüğüyle ilgili düşüncelerinin toplamıdır. Öz saygısı yüksek olan birey, yaşadığı sorunlar karşısında kendi değerinin ve yeterliliklerinin farkında olarak sorunu çözme noktasında gereken iradeyi ortaya koyabilirken öz saygı eksikliği yaşayan birey olumsuzluklar karşısında hemen kendisini diğerleriyle karşılaştırmaya kalkışarak kendini başkalarından aşağı görüp hayatı kendine zindan eder. Öğüt verme Anlatıcı durumundaki kişiye dinlemeden yapılan öneriler ve nasihatlerdir. Bu, kişinin anlaşılmadığını ve duygularına önem verilmediğini göstermektedir. Ağız kavgası yapma İnsanların sözlü atışması ve tartışmasıdır. Her iki taraf dinlemek yerine sadece kendi söyleyeceklerini düşünür. İletişim, küçümseme ve düşmanca davranma şeklinde olmaktadır. Haklı çıkma Hatalı durumda olmamak için söylenenleri çarpıtmak, bahane bulmak, suçlamak, bağırma gibi savunma durumuna geçmedir. Karşı taraf dinlenmediği için hataların düzeltilmesi söz konusu olmamaktadır. Rahatlatma Asıl söylenenlerle ilgilenmek yerine anlatan kişiyi rahatlatmaya yönelik yapılan davranışlardır. Aile içi şiddet Sağlıklı bir çocuk gelişimi ancak güvenli bir aile ortamında sağlanabilir. Bu süreçte çocuğun başına gelebilecek en büyük talihsizliklerden biri hatta en önemlisi, aile ortamında şiddete şahit olması ya da kendisinin uğramasıdır. Gürültü Gürültü işitmeyi engeller. Seslerin alıcıya net bir şekilde ulaşmamasına neden olur, hatta bazı durumlarda yanlış anlaşılmalara da yol açabilir. Farklı Aile Tutumlarının Aile İçi İletişime Etkileri Çocuğun içine doğduğu ve karakterinin büyük oranda şekillendiği aile ortamında anne baba tutumlarının çocuğun hayatı üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Koruyucu aile tutumu Her anne baba çocuğuna karşı koruyucu olmalıdır fakat bu koruyuculuğun da bir sınırı olmalıdır. Koruyuculuğun dengesi bozulduğunda bundan en çok çocuğun gelişimi etkilenmektedir. Aşırı otoriter aile tutumu Aşırı otoriter ailelerde korku kültürü hâkimdir. Çocuk ile ebeveyn arasındaki ilişkide kesin kurallar söz konusudur. Anne babanın çocuğa sevgi ve saygı göstermesinin ön şartı, çocuğun bu kurallara göre hareket etmesidir. Çocuk kuralları ihlal ederse, ilişkiler giderek gerginleşir. Demokratik aile tutumu Demokratik tutumlar sergileyen ailelerde yetişen çocuklar hayata bir adım önde başlamaktadırlar. Ailede yaşadıkları sevgi, saygı, güven ve hoşgörü ortamı çocukların hayata bakışını önemli düzeyde etkilemektedir. Çocuklar karşılaştıkları sorunlara daha dengeli ve akılcı tepkiler verebilmekte, sorunları aşmada gereken iradeyi sergileyebilmektedir.

AİLE EĞİTİMİ YAKLAŞIMLARI

Aile eğitimi uygulamalarının özünde aileyi anlama, mevcut sorunları tanımlama ve çözüm üretme gibi üç temel aşaması mevcuttur. Danışanların ihtiyaç duydukları destek veya çözülmesini beledikleri sorunlar genellikle birden çok kişinin karmaşık ilişkilerini içerdiğinden ailede gerçekleşen olayların çoklu bakış açısıyla incelenmesi ve alternatif araçlar kullanılarak değerlendirilmesi yerinde olacaktır. Bu bağlamda aile eğitimi uygulamalarının aşamaları, anlama, programlama, uygulama ve değerlendirme olarak sıralanabilir. Aile eğitim programları evlilik öncesi-sonrası ve çocuk sahibi olma durumuna göre farklılaşmaktadır. Buna göre aile terapisi ve aileye danışmanlık sağlanmasını hedef alan programların yanında, ebeveyn ilişkilerinin düzenlenmesi, ebeveynliğe hazırlık, evliliğe hazırlık ve aile içi krizlerin önlenmesi gibi geniş bir alanda aile eğitim programları yürütülmektedir. Aile eğitiminin uygulanma şekli de maddi olanaklar ve eğitimlerin verilmiş biçimi ile doğru orantılı olarak farklılaşmaktadır. Evde verilen aile eğitimleri, eğitim örgütleri içerisinde verilen eğitimler ve uzaktan eğitim yoluyla sağlanan eğitimler en yaygın aile eğitimi uygulamaları arasındadır. Aile eğitiminin üç temel amacı önleme, iş birliği kurma ve eğitimidir. Bu bağlamda gelecekte ailede karşılaşılabilecek sorunlara yönelik gerçekleştirilen önleyici ve koruyucu faaliyetler, aile üyelerinin karşılaştıkları güçlüklerle mücadele etmeleri ve üstlendikleri rollerini daha iyi yerine getirmeleri bağlamında iş birliği ve eğitim faaliyetlerinin bütünü aile eğitimi olarak tanımlanabilir. Aile eğitime ilişkin kuramsal ifadelerin kökeni geçmişe dayanmakla birlikte, aile eğitimi görece oldukça yeni ve gelişmekte olan bir alandır. 19. yüzyıldan itibaren anne olmak ve çocuk yetiştirmeye yönelik bilgi üretme çabaları gözlenirse de aile eğitimi kavramının mevcut içeriğe ulaşması 20. yüzyılın sonlarına denk gelmektedir. Aile eğitimi, genellikle yetişkinler ile gerçekleştirilen ve bireylerin, çiftlerin ya da bütün ailenin aile içi ve dışı ilişkilerini geliştirmenin amaçlandığı eğitimler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Aile eğitiminin odak noktası ilişkileri geliştirmek olduğundan birçok farklı alanda eğitimlerin kapsamını genişletmek mümkündür. Aile eğitimi uygulamalarının özünde aileyi anlama, mevcut sorunları tanımlama ve çözüm üretme gibi üç temel aşaması mevcuttur. Danışanların ihtiyaç duydukları destek veya çözülmesini beledikleri sorunlar genellikle birden çok kişinin karmaşık ilişkilerini içerdiğinden ailede gerçekleşen olayların çoklu bakış açısıyla incelenmesi ve alternatif araçlar kullanılarak değerlendirilmesi yerinde olacaktır. Bu bağlamda aile eğitimi uygulamalarının aşamaları, anlama, programlama, uygulama ve değerlendirme olarak sıralanabilir.

AİLE EĞİTİMİNİN İÇERİĞİ VE TARİHİ GELİŞİM SÜRECİ

Aile eğitimi alanının oluşmasında, aile sosyolojisi, evlilik ve aile terapisi, sosyal psikoloji ve ebeveyn eğitimi gibi disiplinlerin katkısından bahsetmek mümkündür. Bu anlamda değerlendirildiğinde aile eğitimi çok disiplinli bir alan olarak görülebilir. Aile eğitiminde erken dönem örneklerin genellikle yerel sınırlarda kaldığı ve din ya da geleneklerden hareket edilerek çocuk yetiştirme, ailenin gelenek ve değerlere uygunluğu ve aile içi ilişkileri konu aldığı görülmektedir. Zamanla ailelerin birbirlerine tavsiyede bulunmalarını kolaylaştıran toplulukların, yayımların ve etkinliklerin artmasıyla aile eğitiminin erken dönem örneklerine rastlanmaya başlanmıştır. Bu dönemde özellikle yapılandırılmış bir program yerine genellikle bilimsel olmayan bir takım kabul ve varsayımların aktarılması söz konusudur. Özellikle 1990'lı yıllardan itibaren kurumsallaşan aile eğitiminin bazı temel varsayımları şu şekildedir. Aile eğitimi alanı ailenin mutluluğu ve iyi oluşu üzerine kurgulanmıştır. Bir ebeveynin çocuk yetiştirmeye ilişkin bilişsel ve duyuşsal kapasitesinin artırılması bireyin kendisine de fayda sağlar. Çocuk büyütmede kullanılan yöntemler kültür, topluluğa ait değerler ve daha birçok sosyal öğeden etkilenmektedir. Ailenin iyi oluşunun sağlanması bakımından sosyal destek ağları oldukça önemli bir işleve sahiptir. Aile eğitimi alanı bireyler zamanla eğitimlerin işe yaradığını pratik olarak görürse bu sürecin bir parçası olmak isteyecektir. Ebeveynlerin çocuk yetiştirme becerisinin artmasıyla aile içi ilişkiler olumlu bir şekilde değişecektir.

BİR UZMANLIK ALANI OLARAK AİLE EĞİTİMİ

Aile eğitimi, belirli bir zaman diliminde yaşam boyu öğrenme kapsamında sunulan eğitimlerin yanında zaman içerisinde bir uzmanlık alanına dönüşmüştür. Özellikle mesleki standartların, etik ilkelerin ve içeriklerin belirlenmesiyle birlikte önemli sayıda aile eğitimi uzmanının istihdam edilmeye başlandığı görülmüştür. Temel bilimlerin aksine aile eğitimi, daha çok insan ilişkilerini temel alan ve aile içi ilişkilerin yeniden düzenlenmesi amacıyla sosyoloji ve psikoloji gibi bilim dallarından kaynaklı bilgi ve uygulamaları kullanan bir disiplin olarak tanımlanabilir. Aile eğitimi

sürecinde genellikle katılımcılar duygusal veya savunmacı davranma eğilimi gösterebilir.

AİLE EĞİTİMİ YAKLAŞIMLARI

Aile eğitimlerinin içerikleri birbirlerine benzerlik göstermekle birlikte kullanılan yöntemler ve içeriğin sunulma biçimi bakımından farklılıklar bulunmaktadır. Aile eğitimi, evde aile eğitimi, eğitim kurumunda aile eğitimi, eğitim kurumlarıyla bütünleştirilmiş eğitim, uzaktan eğitim ve aileden aileye eğitim olmak üzere beş başlık altında sınıflandırılmaktadır. Evde Aile Eğitimi: Ev merkezli aile eğitimi, çocuğun gelişimi ve eğitiminde aile merkezde yer almaktadır. Eğitim Kurumlarında Aile Eğitimi: Eğitim merkezleri aracılığıyla verilen aile eğitim programlarında ailenin, çocuk eğitimine yönelik bilgi aldığı programlar ile bütün ailenin dâhil olduğu gelişim programları yer almaktadır. Bütünleştirilmiş Aile Eğitimi: Eğitim kurumlarıyla bütünleşik olarak yürütülen aile eğitimi programlarında farklı kademelerde eğitim göre çocukların ebeveynlerine okulda veya başka bir destekleyici kurumda eğitim ve ailenin evinde eğitim verilmesidir. Uzaktan Aile Eğitimi: Aile eğitiminin uzaktan eğitim yoluyla verilmesi kaynakların etkili kullanılması ve daha fazla sayıda aileye ulaşılma olanağı nedeniyle önemli bir alternatif eğitim programı sunuş yöntemidir. Aileden Aileye Eğitim Programı: Ebeveynlerin birlikte katıldığı veya sadece bir ebeveynin yer aldığı benzer özelliklere sahip olan ailelere yönelik olarak yapılan eğitimdir. Bu program ev ortamında daha eğitilmiş aileler ile eğitime ihtiyaç duyan aileleri bir araya getirmeyi amaçlamaktadır.

AİLE EĞİTİMİ UYGULAMALARI

Anlama Aşaması Bu aşamada danışanın ihtiyaçlarının belirlenmesi amaçlanmaktadır. Aile eğitiminin öncelikli amacı ailenin gereksinimlerini karşılamaktır. İhtiyaç analizi ile başlanan bir aile eğitimi süreci programın içeriğinin belirlenmesi, önceliklerin tespit edilmesi, hedef kitlenin ihtiyaçlarının doğru anlaşılması ve aile eğitiminin beklenen amaçlara ulaşması bakımından oldukça önemlidir. **Programlama Aşaması** Aile eğitiminde bireyin ihtiyaçlarının yanı sıra içinde yer alınan bağlam da büyük önem taşımaktadır. İhtiyaç analize dayalı olarak eğitimin tasarlanmasında birey ve ihtiyaçlarının niteliğinin yanında kültürel öğeler, inançlar ve bireylerin benimsediği değerler etkili rol oynamaktadır. Danışanların teorik bilgi ile buluşturmalarının yanında başarılı bir eğitim programında önemli olan uygulanabilir öğelerin yer almasıdır. **Uygulama Aşaması** İçerik yerine katılımcıya kazandırılacak yeni becerilere odaklanması beklenen aile eğitimi kapsamında öncelikle eğitmenin benimsediği roller üzerinden danışanda bir uyarım oluşturması beklenmektedir. Eğitmenin süreçte izleyeceği rollerden bazıları, uzman rolü, kolaylaştırıcı rolü, eleştirel inceleme rolü, iş birliği rolü, müdahaleci rolü ve eklektik rol olarak sıralanmaktadır. **Değerlendirme Aşaması** Aile eğitiminde diğer modern eğitim programlarında olduğu gibi değerlendirme önem taşımaktadır. Bununla birlikte aile eğitiminde değerlendirme her aşama esnasında gerçekleştirilen ölçme faaliyetleri ile birlikte uygulanmaktadır. Bu yönüyle bir süreç değerlendirmesi yapıldığı ve katılımcıların gelişim süreçlerinin karşılıklı olarak ele alındığı toplantılar da değerlendirme faaliyetleri arasında sayılabilir.

AİLE EĞİTİMİ KATILIM ÇALIŞMALARI

Çocuğun yaşamında ilk sosyal çevre aile ortamıdır. Çocuğun yaşamında doğal eğitimci olarak rol oynayan aile, çocuğun okuldaki öğrenmelerinin desteklenmesinde, yaşına göre değişen gelişim ödevlerini yerine getirmesinde kritik bir öneme sahiptir. Öğrenci merkezli çağdaş eğitim anlayışı çerçevesinde okul-aile eş güdümünde gerçekleşecek bir eğitim öğretim sürecinde çocuğun gelişimini her yönden desteklemek için aile eğitim katılım çalışmaları yapılmaktadır. Aile Eğitimi Etkinlikleri Aile eğitimi katılım çalışmaları çerçevesinde bir dizi etkinlik yapılmaktadır. Bu etkinliklerinin başlıca amaçları, aile üyelerine bilgi ve beceriler kazandırmak, ailelere duygusal ve sosyal destek vermek, ailenin sosyal kaynaklara erişimini kolaylaştırmak, ailenin okul uygulamalarına katılmasını sağlamak, okul programlarını ailelerin katılım ve katkısıyla zenginleştirmek, okul-aile arasında bilgi alışverişini sağlamaktır. Bu amaçla aile eğitiminin esas alındığı katılım etkinlikleri beş boyutta gerçekleştirilmektedir. Bunlar, öğrenen aile etkinlikleri, öğreten aile etkinlikleri, bilgi kaynağı olarak aile etkinlikleri, gönüllü aile etkinlikleri, karar almada aile etkinlikleri, toplumla iş birliğinde aile etkinlikleri olarak sıralanabilir. Öğrenen aile katılım etkinlikleri Ailelerin yetiştirilmesine yönelik uygulanan aile eğitimi katılım etkinliklerinde okuldaki öğretim programlarının hedef ve içeriği, öğrenme süreçleri, okulun politikası ve etkili ebeveynlik becerileri, çocuk gelişimi konularında ailelerin bilgi ve etkililik düzeyini geliştirmesi amaçlanmaktadır. Anne baba eğitimi çerçevesinde atölye çalışmaları yapılabilir, eğitim sınıfları açılabilir, geziler düzenlenebilir, kitap ve materyal paylaşımı yapılabilir. Öğreten aile katılım etkinlikleri Öğreten aile eğitimi katılım etkinlikleri, çocuğun okuldaki öğrenmelerini evde desteklemek amacıyla evde öğrenme etkinliklerinde ailenin görev ve sorumluluk üstlendiği ve ev ödevlerinin düzenli şekilde organize edilerek öğrencinin evdeki öğrenmelerinin desteklendiği boyuttur. Bilgi kaynağı olarak aile katılım etkinlikleri Aile eğitimi etkinliklerinin temeli anne-baba- öğretmen arasındaki iletişime dayanmaktadır. Öğretmen için aile, çocuğun tanınmasında, gelişim sorunlarının çözümünde, gereksinimlerinin karşılanmasında etkili bir bilgi kaynağıdır. Bu nedenle çocuğun gelişimini sağlayıcı iletişim etkinlikleriyle, anne-baba-öğretmen arasında sürekli bir paylaşım sağlanmalıdır. Gönüllü aile katılım etkinlikleri Gönüllü aile eğitimi etkinlikleri, ailelerin okul uygulamalarına gönüllü katılımlarını sağlamak amacıyla okulların eğitim, çalışma ve programlar geliştirdiği bir boyuttur. Bu nedenle gönüllü aile etkinlikleri, okulun ekonomik, politik ve manevi yönden desteklenmesi, okulun çeşitli gereksinimlerinin karşılanması açısından önemli görülmektedir. Karar almada aile katılım etkinlikleri Okul aile birlikleri ya da diğer aile organizasyonları yoluyla ailelerin okul kararlarına dâhil edildiği etkinliklerdir. Bu tür etkinliklerde ailenin çocuğun gelişimiyle ilgili temel konularda okul yönetimi ve öğretmenle görüş alışverişinde bulunması, öneriler sunması ve karar verme sürecine etkin katılımı sağlanmaktadır. Ailelerin karar alma sürecine dâhil edilmesi, aileleri okul-aile iş birliğinin bir ortağı haline getirmekte, alınan kararların uygulanmasını kolaylaştırmakta ve ailelerin kararlardan doğan sonuçların sorumluluğunu paylaşımlarını sağlamaktadır. Aileler bu tür etkinlikler sayesinde okul yönetimine katılarak okul yönetimini demokratikleştirme sürecinin bir parçası haline gelmektedir. Toplumla işbirliğinde aile katılım etkinlikleri Toplum, iş, dernek, üniversite ve diğer grupların okul programları uygulamaları ile öğrencinin öğrenmesi ve gelişimini güçlendiren kaynak ve çalışmaların koordine edildiği boyuttur. Okul-aile iş birliğini toplumsal katılım çerçevesinde ele alan toplumla iş birliği katılım etkinlikleri, okul ve aileyi içinde buldukları sosyal çevrede buluşturan ve bu çevrenin sağladığı sosyal olanaklara erişimi sağlayan, toplumla bütünleşmelerini kolaylaştıran etkinliklerdir.

AİLE EĞİTİMİ ÇALIŞMALARINA KATILIM

Aileler, okulların en yakın sosyal çevresidir. Bu nedenle ailelerle etkili ilişkiler geliştirmek, okullar için her ne kadar bir zorunluluk olsa da aile eğitimi çalışmalarını planlamak, düzenlemek, katılımı sağlamak büyük bir özveri, istek, özen ve sabır gerektirmektedir. Aile eğitimi çalışmalarına katılımı sağlamada okulun ailelere yaklaşımı, tutumu, aile eğitimi algısı önemli bir etkidir. Buna göre aile eğitimi katılım çalışmaları, çocuğun gelişimi ve okul başarısı için gerekli olduğu kabul edilmeli ve kapsamlı-tamamlayıcı öğrenme yaklaşımları içinde yerini almalıdır. Bu amaçla aile eğitimi katılım çalışmalarına toplumun farklı kesimleri içinden gelen birçok paydaş arasındaki anlamlı ve paylaşılan bir sorumluluk olarak yaklaşılmalıdır. Ayrıca aile eğitim katılım çalışmaları gelişimsel bir bakış açısıyla işletilmeli ve öğrenme durumları boyunca katılımın sürekliliği teşvik edilmelidir. Bu nedenle aile katılım çalışmaları sistematik ve sürdürülebilir olmalıdır. Aile Eğitimine Katılımı Engelleyen

Nedenler Aile eğitimi katılım çalışmalarında gösterilen çabalara rağmen bazı durumlarda tüm ailelere ulaşmak, geniş tabanlı, aktif ve sürekli katılımı sağlamak zorlaşabilir. Bu tür durumlar karşısında pes etmek, aile eğitimi çalışmalarına ara vermek durumu daha da kötüleştirecektir. Bunun yerine aile eğitimi katılım çalışmalarında karşılaşılan sorunları bilmek, sorunların kaynağını tespit etmeyi, sorunlar karşısında profesyonel davranmayı kolaylaştıracak ve akılcı yöntemlerle çözüm stratejileri geliştirmeyi sağlayacaktır. Buna göre aile eğitimine katılımı engelleyen sorunlar, aileden, okul çalışanlarından, çevreden ve aile eğitimi sürecinden kaynaklanabilir. Aile Eğitimi Katılım Çalışmalarında İletişim Ailenin okula yönelik değer algısını etkileyen temel öge, okul-aile arasındaki iletişimin niteliğidir. Çocuğun okul öncesi eğitimiyle birlikte başlayan okul-aile arasındaki iletişim, zaman içerisinde aile eğitiminin aileler için gereksinime dönüşmesiyle birlikte yeni boyut kazanmaktadır. Anne-babaları aile eğitimi katılımı çalışmalarına yönelik güdülemek için aileyle etkili ve çok yönlü iletişim kurmak, iletişim kanallarını aktif bir şekilde kullanmakla mümkün olabilir. Bu konuda işin uzmanı olarak öğretmene çok büyük sorumluluk düşmektedir. Öğretmenden ailelere ön yargısız ve objektif yaklaşması, empati ve hoşgörü çerçevesinde sıcak, ilgili ve nazik davranması, aileleri çok yönlü tanınması ve gereksinimlerini dikkate alması, mesleki etik ilke ve değerlere bağlı kalması beklenir. Aile Eğitimi İletişim Etkinlikleri Aile eğitimi katılım çalışmalarının bir parçası olan iletişim etkinliklerinde sözlü, yazılı, görsel birçok iletişim türü kullanılmaktadır. Bu iletişim türlerinde aile eğitiminin amaçlarına uygun olacak şekilde belirlenecek yöntemlerle aile eğitim iletişim etkinlikleri düzenlenebilir. İlk görüşme: Okul-aile iş birliği süreci, ailenin çocuklarını bir okul öncesi eğitim kurumuna kaydolması için okula gelmesiyle birlikte başlar. Bu ilk görüşmede, anne-babanın mutlu, heyecanlı, endişeli ve korkulu olabileceği unutulmamalı, ailelere okul yaşamı hakkında kısa bilgiler verilmelidir. Tanışma toplantısı: Okullar açılmadan aileleri bilgilendirmek, okula uyumlarını sağlamak, çocuklarının eğitim ortamlarını görmelerini sağlamak amacıyla tanışma toplantısı düzenlenir. Toplantıda öğretmen, öğretim programı ve yapılacak etkinlikler hakkında bilgiler vererek, karşılıklı tanışma gerçekleşir. Ebeveyn/veli toplantısı: Eğitim öğretim etkinliklerinin süreci hakkında velileri bilgilendirmek, alınacak tedbirler hakkında görüş alışverişi yapmak amacıyla veli toplantıları yapılmaktadır. Veli toplantıları her dönem birer kez yılda en az iki kez yapılma zorunluluğu vardır. Gerekli görülen durumlarda toplantı sayısı artabilir. Grup Toplantısı: Ailelerle küçük gruplar halinde gereksinimleri doğrultusunda yapılan, çocuk eğitimi, anne-baba- çocuk iletişim etkinlikleri, materyal hazırlama gibi aktivitelerin gerçekleştirildiği toplantılardır. Grup toplantılarında ailelerin konuşmaları teşvik edilmeli, yapılacak değerlendirmelerde çocuklar arasında kıyaslama yapmaktan uzak durulmalıdır. Bireysel Görüşme: Ailelerle bire bir yapılan destekleyici görüşmelerdir. Sadece problemlili öğrencilerin aileleriyle değil tüm ailelerle yılda en az bir kez bireysel görüşme yapılmalıdır. Ev ziyaretleri: Aileler, bilgi verme, paylaşma veya eğitim amaçlı evlerinde ziyaret edilebilirler. Ev ziyaretleri, çocuğu tanımak ve aile yaşamı hakkında bilgi edinmek açısından önemlidir. Telefon, internet görüşmeleri, yazışmalar: Bilgi vermek, duyuru yapmak ve eğitim öğretim etkinliklerinden aileleri haberdar etmek amacıyla sözlü, yazılı iletişim kaynakları kullanılabilir. Pano, afiş, broşür, kitapçık, dergi ve gazeteler: Okulda anne ve babaların gereksinimlerine uygun, yapılan toplantıları, sınıf-okul etkinliklerini destekleyen, bilgilendirme, duyuru ve tanıtım amaçlı panolar, afiş, broşür, kitapçık, dergi ve gazeteler gibi görsel ve yazılı materyaller hazırlanabilir. Özel davetler, törenler, sergiler: Özel davetler, törenler, sergiler okul aile iş birliğini teşvik etmede, ailelerin toplumla bütünleşmesini sağlamada, gönüllü aile katılımının desteklenmesinde büyük yararı vardır. Sınıf içi eğitim etkinlikleri: Ailelerin yıl içinde hangi sınıf veya okul etkinliğinde yer alabileceği, katılımın nasıl olacağı belirlenerek, aile ile birlikte planlama yapılır. Öğretmen etkinlik öncesinde etkinliğe katılacak anne-babaya etkinlikle ilgili neler yapılacağı konusunda dikkat edecekleri hususlara ilişkin rehberlik etmeli, etkinlik boyunca sınıfta kendilerini desteklemelidir. Konferanslar: Anne-babaların ebeveynlik becerilerinin geliştirmek, çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bilgilerini ve farkındalıklarını artırmak amacıyla velilerin gereksinimlerine uygun bir şekilde okulda konferanslar düzenlenebilir.

AİLE EĞİTİMİ ÇALIŞMALARINI PLANLAMA, UYGULAMA ve DEĞERLENDİRME

Her okulun içinde bulunduğu sosyokültürel yapı birbirinden farklı olduğu için aile eğitim çalışmaları da okulun içinde bulunduğu ortama göre farklılaşmaktadır. Anne-babalara bilgi ve anlayış kazandıracak yaşantıları planlamak, aile eğitim çalışmalarının uygulanmasını kolaylaştıracak, aile eğitim sürecinin daha etkili olmasını sağlayacaktır. Yapılan uygulama çalışmalarının değerlendirilmesi, yaşanan sorunların tespiti daha sonra uygulanacak aile eğitimi çalışmalarının planlanmasında katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda aile eğitimi çalışmalarını planlama, uygulama ve değerlendirme süreçlerinin doğru ve sağlıklı işletilmesi aile eğitim çalışmalarının amacına ulaşmasını sağlayacaktır. Eğitimciler, aile eğitim çalışmalarını planlarken, uygularken değerlendirirken aile eğitiminin yetişkin eğitiminin bir parçası olduğunu kabul etmelidir. Buna göre, aile eğitim çalışmalarını planlarken, uygularken ebeveynlerin bireysel farklılıkları dikkate alınmalı, daha çok uygulamalı yöntemlerin kullanıldığı etkinlikler planlanmalı ve uygulanmalıdır. Ayrıca ailelere hangi konularda bilgi edinmeye ihtiyaçları olduğu konusunda farkındalık yaratılmalı, ailelerin etkin katılımını sağlayan ve yetişkinlerin kendi kendilerine öğrenmelerini destekleyen öğrenme yaşantıları planlanmalı, anne-babalara kendi hayatlarında doğrudan kullanabilecekleri bilgi ve beceriler kazandırılmalıdır. Aile Eğitim Çalışmalarını Planlama Süreci Aile eğitim çalışmalarını planlama süreci, aile eğitiminin amaçlarının gerçekleştirilmesine yönelik yapılacak işlerin ve yöntemlerin belirlenmesidir. Planlama sürecinde aile eğitiminde yapılacak katılım etkinliklerine karar verilerek uygulanacak yöntemler belirlenir. Aile eğitim çalışmaları planlanırken özellikle ‘neleri, nasıl, nerede, ne zaman, ne maliyetle yapılacak?’ sorularına yanıt aranmaktadır. Buna göre aile eğitim çalışmaları planlanırken aile eğitim çalışmalarının hedefleri, aile katılım alanları, uygun etkinlikler, kullanılacak yöntem-tekni, araç ve gereçler ve yapılacak çalışmalar için uygun takvim belirlenir. Aile eğitim çalışmaları planlama süreci, hazırlık ve plan metninin oluşturulması aşamalarından oluşur. Hazırlık aşaması Aile eğitimi çalışmalarına yönelik hedeflerin belirlenmesi ve gerekli planlamanın yapılması hazırlık aşamasında yapılacak çalışmalara bağlıdır. Hazırlık aşamasında ailelerin katılım tercihleri, ihtiyaçları, aile-çocuk bilgileri, daha önceki çalışmaların değerlendirmeleri kullanılarak aile eğitiminin hedefleri, katılım alanı, katılım etkinliklerinin türü belirlenir. Okul ortamı, aile eğitimi için elverişli hale getirilir. Aile eğitiminde yer alacak eğitimcilerin yapılacak aile eğitimi çalışmaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışa sahip olması için yetiştirilmesi ve hazır hale gelmesi sağlanır. Ayrıca aile eğitim çalışmalarını düzenleyecek ve yönetecek bir koordinatör belirlenerek ailelere aile eğitimi hakkında bilgi verilir ve iletişim kanalları kurulur. Plan metninin oluşturulması Aile eğitimi çalışmalarının planlama sürecinde yer alan işlem basamaklarına ilişkin yapılacakların yazılı bir çerçevede ele alınması amacıyla plan metni oluşturulur. Yıllık aile eğitim planı ve bu plana bağlı olarak eğitimcilerin uygulayacakları aile eğitimi katılım etkinlik planları sürecin işletilmesinde büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle yazılı plan metninin herkes tarafından okunur, anlaşılır, yalın-net, uygulanabilir olması beklenir. Plan metninde etkinliğin adı, uygulayıcısı, tarihi, süresi, yer bilgisi, amacı, katılım alanı, kullanılacak yöntem-tekni, araç-gereç, aşamaları ve değerlendirme süreci belirtilmelidir. Aile Eğitim Çalışmalarını Uygulama Süreci Aile eğitimi çalışmaları uygulama süreci, yapılan plandan hareketle aile eğitim etkinliklerinin gerçekleştirildiği süreçtir. Daha çok yüz yüze eğitim modelinin uygulandığı ailelerin aktif katılımını gerektiren aile eğitim çalışmaları, okullarda eğitim, iletişim, bilgi sağlama, okulu destekleme ve toplumsal iş birliği etkinlikleri şeklinde uygulanmaktadır. Uygulama sürecinde aileler ve çalışanlar örgütlenir, güdülenir, koordinasyonları sağlanır, kurulan iletişim kanalları çalıştırılır, çalışmaların etkili bir şekilde uygulanması sağlanır ve yapılan uygulamalar kontrol edilir. Aile eğitimi uygulama sürecinde en büyük sorumluluk uygulayıcı konumunda olan öğretmenlere düşmektedir. Öğretmenlerin bilgi, beceri, tutum ve davranışları aile eğitim çalışmalarını uygulama sürecini doğrudan etkilemektedir. Aile eğitime yönelik düzenlenen katılım etkinliklerini uygulayan öğretmenlerin özellikle grup dinamikleri ve etkili iletişim sahasında yetişmiş olması gerekmektedir. Ayrıca aile eğitimi veren bir öğretmenin hoşgörülü empati kurabilen, çabuk öfkelenmeyen, herkesi kabul eden, ailelere karşı duyarlı bir tutum sergilemesi, iyi bir dinleyici olması ve sürekli görüş bildirmek yerine soru sormak veya rehberlik yapmak amacıyla ön plana çıkması beklenir. Aile Eğitim Çalışmalarını Değerlendirme Süreci Aile eğitim çalışmalarının değerlendirme süreci, planlanan ve uygulanan aile eğitim çalışmalarının amacına ulaşma derecesinin belirlenmesidir. Değerlendirme sürecinin asıl amacı, aile eğitimi katılım çalışmalarının

geliştirilmesi, gerekli düzenlemelerin ve tedbirlerin alınarak sürecin iyileştirilmesini sağlamaktır. Değerlendirme sürecinde okul yönetimi ve öğretmenler aile eğitiminde amaçlarına ulaşma durumlarını, neleri geliştirmeleri gerektiğini öğrenmeye çalışırken, aileler yapılan çalışmaların sonuçları hakkında bilgi almaya çalışmaktadır. Eğitim çalışmaları sonunda yapılan değerlendirmeler, velilerin çalışmalara katılımını gösteren devam çizelgeleri, öz değerlendirme formları, yansıtıcı günlükler, gözlem, davranış değerlendirme formları, veli memnuniyet anketleri değerlendirme sürecinde sıklıkla kullanılmaktadır. Aile eğitim çalışmalarının çok yönlü ve kapsamlı değerlendirilmesi her ne kadar zor ve zahmetli görünse de basit ve etkili yöntemler farklı zaman dilimlerinde kullanılarak ailelerden gerekli dönüt alınabilir. Bunun için eğitim çalışmalarının sonunda ailelerin düşüncelerini ve geribildirimlerini almak amacıyla birkaç açık uçlu soru sorulacak olsa dahi bir değerlendirme planı mutlaka yapılmalıdır. ÖRNEK ETKİNLİKLER Aile eğitimi çalışmaları, okul öncesi kurumlarda uygulanan öğretim programı dâhilinde zengin çeşide ve içeriğe sahip uygulamaların yapılabileceği bir alandır. Aile eğitim çalışmalarının amacı, ailelerin tüm sorunlarına çözüm bulmaktan ziyade okulun imkânları çerçevesinde hem aile yaşamını güçlendirerek hem de okulun koşullarını düzenleyerek aile eğitimine katılımı mümkün olan en üst seviyeye çıkarmaktır. Buna göre aile eğitim çalışmaları kapsamında veli sınıfa gelerek mesleğini tanıtabilir, hikâye okuyabilir, çocukken oynadığı oyunları anlatabilir, bir çalgı aleti çalabilir. Velilere evde çocuklarıyla oynayabilecekleri oyunlar, sohbet etmede kullanabilecekleri soru sorma tekniği hakkında eğitimler verilebilir. Velilerle toplumsal iş birliği kapsamında ağaç dikme kampanyası yapılabilir, yaşlılar ziyaret edilebilir. Çocuğun evdeki öğrenmelerini desteklemek amacıyla velilerle deney günlükleri tutma, birlikte materyal hazırlama gibi aile eğitim çalışmaları yapılabilir.

AİLE EĞİTİMİ ETKİNLİK DOSYASI

Çocuğun hem bilişsel hem de duygusal olarak gelişiminde anne baların rolü büyüktür. Çocuk gelişimi konusunda bilinçli anne babalar, üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirerek çocuğun hayata sağlıklı bir şekilde hazırlanmasını sağlarlar. Bu konuda anne babanın bilinçlendirilmesinde ise eğitim kurumlarının etkisi çok büyüktür. İster özel ister resmî olsun, eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenler/ öğretilenler ile ailenin, çocuğun gelişimi konusunda iş birliği içerisinde olmaları gerekir. Aile eğitimi ister ebeveynlik becerilerine yönelik olsun, isterse ailenin sağlık, okuryazarlık gibi yönlerden eğitimini kapsayacak şekilde daha genel olarak ifade edilsin, buradaki ortak nokta ailenin değişim ve gelişimine yönelik planlı ve sistemli bir süreç olmasıdır. Planlı ve sistemli hazırlanan bu süreçte eğitimci ve katılımcıların sürece katılımları, eğitim yöntem ve teknikleri, eğitimde kullanılan araç, gereç ve materyaller, zaman, ipucu, dönüt pekiştirici gibi birçok değişken ele alınır. Anne babaların sürece aktif olarak katılmalarını sağlayan etken ise öğretmenlerin konuya yönelik ilgi ve anlayışlarıdır. Bunun için liderlik, iletişim, eğitim konusuna hâkimiyet, görünüş gibi birçok açıdan eğitimciler hazırlanmalıdır. Bunun için de öğretmenlerin yalnızca özel eğitim müfredatları bağlamında değil, aile eğitimi konusunda da yetiştirilmesini sağlayacak eğitim programları hazırlanmalıdır. Aile eğitim etkinliği dosyası, aile eğitiminin kazanım ve amaçları doğrultusunda bu eğitimin programının aşamalarını gösteren ve neyin, ne zaman, nerede, nasıl, kimlerle ve hangi kazanımdan sonra verilmesi gerektiğini içeren bir yönerge'dir. Aile eğitimi programlarında yer alan kazanım ve amaçların kalıcı olarak öğrenilmesi/ edinilmesi için aile eğitimcileri tarafından programlar hazırlanmakta ve bu programlar çerçevesinde etkinlikler düzenlenmektedir. Programdaki kazanımlar, amaçlar ve etkinlikler aile eğitiminin ilke ve yöntemlerine göre hazırlanmış bir etkinlik dosyasıdır. Aile Eğitimi Etkinliklerinde Kullanılan Yöntem ve Teknikler Aile eğitimi etkinlikleri teorik ve uygulama olmak üzere iki temel başlığa ayrılmaktadır. Teorik kısımda eğitim programlarının hangi yaklaşım bağlamında hazırlanacağı üzerinde durulurken uygulama kısmında, dikkate alınan teori bağlamında hazırlanan aile eğitimi etkinliklerinin nasıl uygulanacağı konusu ele alınmaktadır. Bu etkinlikler farklı yöntem ve tekniklere başvurularak gerçekleştirilmektedir. Eğitimlerde kullanılan yöntem ve teknikler aile eğitimi etkinliği dosyasının ana bölümünü oluşturmaktadır. Çünkü aile eğitimi programının genel çerçevesi aile eğitimi etkinliği dosyasında belirlenen yöntem ve teknikler bağlamında şekillenmektedir. Rol oynama Rol oynama, grup içerisinde, insanlar arasındaki ilişkinin bir benzeri yaratılmaya çalışılarak öğrenme ortamının sağlanmasıdır. Rol oynama yönteminde bir konu, problem, fikir ya da durum bir grup karşısında canlandırılmaktadır. Grup üyeleri sadece tartışmak ya da dinlemek yerine olayın nasıl oluştuğunu izleyerek konunun ayrıntısına inerler. Konuşan resimler Yaratıcı öğrenme etkinlikleri kapsamında ve görsel algıyı temel alan bu yöntemde grubun resim ya da karikatürler üzerinde düşünce üretmeleri ve sorun çözmeleri hedeflenmektedir. Akvaryum Akvaryum tekniğinde amaç, grup üyelerinin görüşlerini almaktır. Eğitimci/ eğitmen, tekniği uygularken eğitim ortamının uygun bir yerine çember çizip çemberin içerisine sandalye koymaktadır. Gönüllü bir grup üyesi çemberin içerisindeki sandalyeye oturarak konu hakkında görüş ve düşüncelerini ifade etmelidir. İstasyon İstasyon tekniği, grup üyelerinin uygulamanın her aşamasında, bir önceki grubun yaptığı uygulamaya katkı sunarak bunu bir adım ileri götürmeyi, böylece her durakta yarım kalan işi tamamlamayı amaçlayan bir yöntemdir. Balık kılıcı Bu teknikle sorunların analitik bir yaklaşımla göz önüne serilmesi ve bu doğrultuda fikir üretmesi amaçlanmaktadır. Yöntem uygulanırken öncelikle bir sorun belirlenir ve sorunu ortaya çıkaracak nedenler kareler içerisinde yazılarak ana gövdeye bağlanmaktadır. Kartopu Çalışma sürecinde bir konu hakkında sonuca ulaşmak ve uzlaşmaya varmak amacıyla kullanılan bir yöntemdir. Beyin fırtınası Beyin fırtınası tekniği grup üyelerinin aktif katılımı ve belirlenen konu üzerinde ayrıntılı düşüncelerini sağlayan bir grup çalışmasıdır. Ağaç diyagramı Ağaç diyagramı; gerçekleştirilmek istenen uygulamada ortaya çıkabilecek sorunları ve bunların etkilerini en aza indirebilmek için neler yapılabileceğini belirlemede kullanılır. Yoklama kâğıtları Grup üyelerinin göz önünde bulundurmaları gereken konuya yönelik eğitimci/ eğitmen tarafından hazırlanan formlardır. Konuşma halkası Konuşma halkası tekniği, grup üyeleri arasındaki fikir ayrılıklarını ortaya koyma ve farklı görüşlere saygı duyma becerilerini geliştirmeye yönelik bir tekniktir. Kavram haritası Kavramlar arasındaki ilişkinin genelden özele doğru ele alınarak görselleştirilmesiyle somut verilerin sunulmasını hedefleyen görsel ve örgütsel bir tekniktir. Sıcak sandalye Görüşme, tartışma, soru sorma, danışma ve yaratıcılığın geliştirilmesinde kullanılan tekniktir.

Aile Eğitimi Etkinlik Dosyasındaki İletişim Araçları ve Özellikleri Aile eğitiminde iletişimin sağlıklı olabilmesi için belli başlı araç gereçlerin duruma ve amaca uygun şekilde seçilmesi gerekmektedir. Aile eğitimi sürecinde iletişim kanallarının çok iyi değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu iletişim kanalları vasıtasıyla aileye ulaşacak ve aileyi çocuk gelişimi konusunda paydaş kılacak etkili adımlar atılmalıdır. İnternet İnternet, sınıfın e-postası oluşturularak ve web sayfası tasarlanarak kullanılabilir. Öğretmen e-posta aracılığı ile her aileye doğrudan mesaj yollayabilir, günün olayları ya da haber mektuplarını dağıtım listesiyle sınıftaki herkese gönderebilir. Duyuru panoları Aileler çocuklarını okula bıraktıklarında ya da almaya geldiklerinde okulun görünür yerlerinde sergilenen bu panolara bakarak planlanan etkinlikler hakkında bilgi alabilir, tamamlanmış etkinliklerle ilgili resim, yazı veya görselleri inceleyebilir, sınıf içi etkinliklerin nasıl yapıldığıyla ilgili meraklarını giderebilirler. Haber mektupları Öğretmen tarafından hazırlanan bu mektup ile okula yapılacak etkinlikler hakkında aileler bilgilendirilerek çocuğun okul dışında da sağlıklı bir gelişim gösterebilmesi için aileye destek vermeye çalışılır. Kitapçıklar Eğitim kurumları çocuğun okulda geçen bir günü ya da gelişim aşamalarını gösteren kitapçıklar hazırlayarak ailelerin çocuğun gelişimi hakkında bilgi edinmesini sağlamaktadır. Okul ziyaretleri Planlanan zaman dilimlerinde anne babaların okula yaptıkları ziyaretler çocukların kendilerini yalnız hissetmelerinin önüne geçer. Aynı zamanda bu ziyaretlerle ebeveynler okul ortamını ve öğretmenlerin çocuklara davranışlarını doğrudan inceleme fırsatı bulurlar. Portfolyo dosyaları Portfolyo, çocuğun tüm gelişim kayıtları, yapılan gözlemler kayıtlar ve yaptığı etkinlikleri kapsayan geniş bir gelişim takip dosyasıdır. Toplantılar Toplantılar ailelerle öğretmenlerin bir araya gelerek çocuğun gelişimi hakkında bilgi alışverişinde buldukları önemli zaman dilimleridir. Yazışmalar Yazışmalar önceden hem velinin hem de öğretmenin birlikte karar verdikleri bir mesaj kutusu üzerinden gerçekleştirilirken teknolojinin gelişmesiyle birlikte artık internet üzerinden hızlıca ve topluca gerçekleştirilebilmektedir. Bülten Bültenler haftalık, aylık veya dönemlik olarak çıkarılabilir. Bu bültenlerde ailelere evde yapabilecekleri etkinlik önerilerinde bulunabilir, çocukların okulda yapmış olduğu etkinlikler hakkında resimlerle zenginleştirilmiş bilgiler verilebilir, okulda yapılan gezi, gözlem, araştırma ve deneylerle ilgili ebeveynlerin merakları giderilebilir. Geliş gidiş zamanları Anne babalarla ders öncesinde ya da ders sonrasında yapılan ayaküstü görüşmelerdir. Bu görüşmelerin zamanı öğrenci hakkında özet bilgi verebilecek kadar kısa olmalıdır. Dilek kutuları Ailelerin kurum, kurum hizmetleri, eğitim programı ve çocuklarıyla ilgili her konuda görüş ve düşüncelerini, isteklerini, arzularını, öneri ve eleştirilerini yazmaları için kurumun uygun bir yerine dilek kutusu konur. Fotoğraflar Fotoğraf paylaşımı anlık olabildiği gibi bir dönem özetini sunacak mahiyette bir akışa da sahip olabilir.

AİLE SORUNLARI

Her dönemde aile kurumunun birtakım sorunlarının olduğunun kabul edilmesine rağmen, günümüzdeki değişim ve dönüşümün çeşitliliği ve hızının aile kurumunu daha derinden etkilediği söylenebilir. Sanayileşme, kentleşme, gelişen teknoloji ve kitle iletişim araçları toplum yapısını hızlı bir şekilde değiştirmiş, ailelerin mevcut sorunlarına ilaveten çağa özgü birtakım sorunlarla da baş etmesini gerektirmiştir. Evliliğin İlk Yılları Yapılan çalışmalar evliliğin ilk yıllarında çiftlerini harcadığı emeğin, sonraki yıllarda evliliğin devam etmesinde çok önemli olduğunu göstermiştir. Evliliğin ilk dönemlerinde çiftlerin birbirlerinden beklentileri yüksek olmasına rağmen, sevgiden dolayı bir süre herhangi bir sorun yaşanmaz. Ama bir süre sonra kişiliklerindeki sivrilikler, farklı eğilimler, değişik beğeniler dikkat çekmeye başlar. Daha önceden tanışıp, birbirini tanıyarak evlenmiş çiftler bile bir bocalama dönemi yaşamadan uyum sağlayamazlar. Beklenmeyen bir tepki, yadırganan bir huy eşlerde hayal kırıklığı oluşturur. Çiftler birbirlerini hayallerinde yaşattıkları sevgili olarak değil de etiyile ve kemiğiyle insan olarak tanırlar. Zamanla eğlence, eş dost seçimi, akraba ilişkisi, para harcama, ev döşeme, çocuk sayısı, çocuk eğitimi ve annenin çalışmasına ilişkin birçok gerçek yaşam sorunu kendini göstermeye başlamaktadır. Aile İçi Şiddet Gelişmekte olan ve gelişmiş tüm toplumlarda yerine getirdiği fonksiyonlar açısından vazgeçilmez bir öneme sahip olan aile, insanların temel ihtiyaçlarının karşılandığı, beden ve akıl sağlığının korunduğu ve geliştirildiği bir birim olarak, zaman zaman şiddetin beslendiği ve uygulandığı bir alan olabilmektedir. Şiddet, Dünya Sağlık Örgütü tarafından bireyin fiziksel güç veya gücünü kendisine, başka birine, gruba veya topluluğa karşı, tehdit ederek veya gerçek olarak, yaralanma, ölüm, psikolojik zarar, gelişim bozukluğu veya mahrumiyetle sonuçlanacak şekilde kasıtlı kullanımı şeklinde tanımlanmıştır. Eşlerin birbirlerine, çocuklarına ya da aile bireylerinin birbirlerine uyguladıkları farklı şiddet türlerini içeren aile içi şiddet çok yönlü bir olgu olarak birçok nedenden kaynaklanabilmektedir. Aile içi şiddet ve toplumsal alanda var olan şiddet birbirinden bağımsız değildir. Aile içi şiddet ortaya çıkış biçimine ve nedenlerine bağlı olarak fiziksel, psikolojik, duygusal, cinsel, ekonomik şiddet olmak üzere dört grupta incelenmektedir. Aile ve Yoksulluk Yoksulluk elde edilen kazancın, bir bireyin biyolojik olarak varlığını devam ettirebilmesi için asgari düzeyde fiziksel ihtiyaçların karşılanmasına yetmemesi ya da genel anlamıyla geçinmekte sıkıntısı çekmek olarak tanımlanabilir. İnsanlığın en eski, çağdaş toplumların en önemli toplumsal sorunlarından birisi olan yoksulluk toplumun önde gelen sorunlarından biridir. Gelir dağılımındaki adaletsizlik, yüksek enflasyon, yaşanan döneme uygun eğitim olanaklarından mahrum olma, devlet düzeyinde aileye yönelik politikaların eksikliği gibi nedenler ailenin ekonomik olarak zayıflamasına yol açmaktadır. Ailelerin yoksullaşması aile içi rolleri, ilişkileri etkilemekte, eşler arasında uyum ve ahenk bozulmakta, hatta boşanma gibi daha büyük sorunlara yol açabilmektedir. Uygun şartlar sağlanamadığı için çocukların gelişimi olumsuz etkilemekte, çocukları eğitim haklarından mahrum bırakarak çok erken yaşlarda çalışma hayatına girmesine neden olabilmektedir. Boşanma Boşanma, yasal olarak oluşturulmuş bir evlilik ilişkisinin, birlikte olma arzusunun, aynı şekilde yine yasal olarak bitirilmesidir. Aile yapısını değiştirmesi nedeniyle olumsuz sosyal vakaların başında gelmektedir. Son yıllarda tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de sayısı artan bir olgu olarak varlığını devam ettirmektedir. Boşanma, bireyin kendisi ile ilgili olan kişilik özellikleri ve psikolojisine bağlı kişisel nedenlere; toplum, hukuk ve aile kurumlarından kaynaklanan yapısal nedenlere, genel ve özel nedenlere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Boşanmanın kadın, erkek ve çocuklar açısından çeşitli etkileri olduğu görülmektedir. Boşanma, çocukların karşılaşabileceği en sarsıcı olaylardan birisidir. Onların gelişimini etkileyebilecek bir dizi değişikliğe neden olmasından dolayı en çok çocukları etkilemektedir. Anne ve babası boşanan çocuklarda ilk olarak suçluluk duygusu ortaya çıkmaktadır. Kitle İletişim Araçları ve Aile Faydası ve zararı değerlendirilmeden, günün büyük bir bölümünde takip edilen TV programları, tek yönlü etkileme aracı olarak ailelerin yapısının değişmesine neden olmakta, aileleri şekillendirmektedir. Reklamlar, bilinçsizce tüketimi teşvik etmekte, ailelerde kanaatkârlık değerinin zayıflamasına neden olmaktadır. Özellikle genç insanlara hitap eden zenginlik, konfor, rahatlığı özendirilen, Türk ailesinin milli ve manevi değerlerini aşındıran diziler, çocuk ve gençlerin gerçekleri olduğundan farklı algılayarak ailesine beğenmeme, dizilere özenerek benzer bir hayat yaşama gayesiyle evden kaçma vb. gibi hüsrarla sonuçlanan denemelere girişmesine neden olabilmektedir. Hiçbir sınırlama ve planlama olmaksızın TV programlarıyla karşı karşıya bırakılan çocuklar geceleri kâbuslar görebilmekte, günlük yaşamda birtakım olumsuz duyguları daha çok

yaşayabilecekleri ruhsal sorunlarla karşı karşıya kalabilmektedirler. Yayınlanan kadın programları Türk aile yapısının dayandığı temel değerleri zayıflatarak, aile bireylerinin ruh sağlığını olumsuz etkileyebilmektedir. Kentleşme ve Aile Gelişmiş ülkelerde sanayileşme sonucu artan iş gücü talebi sonucunda kırsal kesimdeki insanların kentlere göçmesi sonucunda kentleşme olgusu ortaya çıkmıştır. Türkiye’deki kentleşme olgusu gelişmiş ülkelerinkinden farklılıklar taşımaktadır. 1950’li yıllarda sanayileşme sürecine giren Türkiye’de kentleşme olgusu, tarımda teknoloji kullanımı ve kırsal kesimdeki yüksek nüfus artışının bir sonucu olarak, kırsal kesimin nüfusunun kente itilmesiyle yaşanmıştır. Kentleşme olgusu aile yapısının değişmesini ve şehirde birlikte yaşama kültürünün gelişmesini gerektirmiştir. Aile İçi İletişim ve Etkileşim Çiftlerin evlenmeden önce edindikleri alışkanlıklar, olaylara bakış açıları, yaşadıkları zorluklar, çocukluk ve gençlik yılları yaşantıları, mizaç ve karakter özellikleri aynı olaya karşı verdikleri tepkileri farklılaştırmaktadır. Bu süreç iyi yönetildiğinde ortak bir bakış açısı oluşmakta, iyi yönetilemediğinde ise evliliğin sonlanmasıyla sonuçlanabilmektedir. Bireyler öncelikle kendilerini iyice tanımalı zayıf ve güçlü yönlerinin farkında olmalıdır. Sonrasında ise karşısındaki kişiyi dinlemeye, anlamaya, tanımaya çalışmalı, onu olduğu gibi kabul edebilmelidir. Eşler rahatsız oldukları konuları ifade ederken birbirlerini suçlayıcı bir dili değil, ben dilini kullanmalıdırlar. Anlaşamadıkları konularda medeni bir şekilde tartışabilmeli, dayatma olmaksızın birbirlerini ikna etme yolunu seçmelidirler. Eşlerin bencilliği, çatışmacı kişilik yapıları, sorumluluk duygularının eksikliği, aile üyelerine yeterince zaman ayırmaması, birbirlerini dinlemeye ve anlamaya çalışmaması, sürekli olarak birbirlerinin eksikliklerini ve olumsuz özelliklerini vurgulama alışkanlıkları, birbirlerine değer verip saygı duymaması ailede huzursuzluk oluşturarak aralarının açılmasına neden olabilmektedir. Kuşaklararası Çatışma Tarihsel olarak aynı zamanda ve aralıklarda dünyaya gelen, ekonomik ve sosyal hareketlerin olduğu zaman aralıklarına ya da belli bir sosyal gruba dahil olanlara kuşak (jenerasyon) adı verilmektedir. Kuşaklar arasında, yetiştirme tarzları ve dâhil oldukları ortam açısından farklılıklar bulunmaktadır. Bu ise karakter, iş yaşamları, sosyal hayatları bakımından kuşaklar arasında önemli ayrımlar olduğunu göstermektedir. Kuşaklar yaşlanıp yerlerine yenileri geçtikçe kişilerin tutum, davranış, inanç ve yaşam biçimleri de değişmektedir. Değişik yaş gruplarının aynı zamanı ve mekân paylaşmasından kaynaklanan problemlerin bir kısmı kuşaklar arasındaki algı, iletişim, yöntem ve uygulama farklılıklarının sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

ÇOCUĞA YÖNELİK HİZMETLER

Çocukların Eğitimine Yönelik Hizmetler Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 42. maddesine göre hiç kimse, eğitim ve öğrenim hakkında yoksun bırakılamaz. İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve devlet okullarında parasızdır. 573 sayılı Kanun Hükmünde Kararname’ye göre özel eğitim gerektiren tüm bireyler ilgi, istek ve yeterlilik ve yetenekleri doğrultusunda ve ölçüsünde özel eğitim hizmetlerinden yararlandırılmaktadır. Korunma İhtiyacı Olan veya Suça Sürüklenen Çocuklara İlişkin Hizmetler Korunmaya ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunması, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınması amacıyla hazırlanan 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu’na göre sunulan koruyucu ve destekleyici tedbirleri içeren hizmetler aşağıda ifade edilmiştir; Danışmanlık Tedbiri Danışmanlık tedbiri ile çocuğun bakımından sorumlu bireylere çocuk yetiştirme konularında yol göstermekle kalınmaz, aynı zamanda eğitimi ve gelişimi ile ilgili problemlerine çözüm bulabilmesi için çocuklara rehberlik hizmeti sunulur. Eğitim Tedbiri Çocuğun gündüzlü ya da yatılı olarak bir eğitim kurumuna devam etmesine; iş ve meslek sahibi olması amacıyla meslek ya da sanat edinme kurslarına gitmesine ya da bir meslek edinmiş bir ustanın yanına yahut kamuya ya da özel sektöre ait iş yerlerine yerleştirilmesine yönelik tedbirleri içermektedir. Bakım Tedbiri Bakımından sorumlu kişilerin görevini yerine getirememesi nedeniyle çocuğun resmi veya özel bakı yurdu ya da koruyucu aile hizmetlerinden faydalandırılması, bu kurumlara yerleştirilmesine yönelik tedbirlerdir. Sağlık Tedbiri Çocukların ruhsal ve fiziksel sağlıklarının korunması ve tedavisi amacıyla gereken sürekli veya geçici tıbbi bakım ve rehabilitasyonuna, madde bağımlısı kişilerin tedavilerinin yapılmasına yönelik tedbirleri kapsamaktadır. Barınma Tedbiri Barınacak yeri bulunmayan çocuklu kimselere ya da hayatı yaşamı tehlikede olan hamile kadınlara barınma yeri sağlamaya yönelik tedbirlerdir. Diğer Hizmetler Sosyal Yardım Ve Ekonomik Destek Hizmetleri Temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak kadar yoksulluk içinde olan ve yaşamlarını sürdürmekte zorlanan kişi ve ailelere çocuklarının kendi yanlarında bakımına imkân sağlaması için, kaynakların elverdiği ölçüde yapılan ekonomik yardım hizmeti ve ailelere verilen psiko-sosyal destek hizmetidir. 2017 yılında ailelerinin maddi yetersizlikleri nedeniyle devlet korumasına alınabilecek durumda olan 108.000 çocuk, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından bu hizmetin sunulmasıyla, ailesi yanında desteklenmiştir. Sosyoekonomik Destek uygulamasıyla birlikte 2002 yılında koruma altına alınan çocuk sayısı 20.000 iken, 2017 yılı sonu itibarıyla 14.000’e düşmüştür. Evlat Edindirme Hizmetleri Aile, çalışma ve sosyal hizmetler bakanlığı çalışmaları kapsamında durumu evlat edindirilmeye müsait olan çocuklar ile evlat edinmeye uygun kişi/eşler arasında hukuki bağlar kurularak çocuk ebeveyn ilişkisinin kurulması hizmetidir. Koruyucu Aile Hizmeti Bir süre için öz ailesi tarafından bakımı sağlanamayan çocukların, eğitimi, bakılması ve yetiştirilmesi yükümlülüğünün, kendi aile ortamlarında belirli bir

süre, ücretli veya gönüllü olarak, devlet denetiminde paylaşan, duyduğu toplumsal sorumluluğu gösterebilen uygun aile ya da kişilere verilmesi hizmetidir. Aile, Çalışma Ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın bültenine göre 2017 yılında koruyucu aile yanına yerleştirilen çocuk sayısı 2016 yılına göre % 38 artarak 839'dan 1158'e çıkmıştır. 2017 aralık ayı itibariyle 5642 çocuk koruyucu aile yanında kalmaktadır. Çocuk Evi Hizmeti Korunmaya alınan çocukların daha küçük birimlerde bakımlarının sağlanması için illerin çocuk yetiştirmeye müsait bölgelerinde, okul ve hastanelere yakın apartman dairesi ya da müstakil dairelerde sunulan yatılı sosyal hizmet şeklindedir. 2005 yılından bu yana büyük bina ve koğuş tipi yapılar yerine ev tipi hizmet modeline öncelik verilmiştir. Çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları kademeli olarak kapatılarak çocuk evleri ve çocuk evleri sitesi modelleri uygulamasına geçilmektedir. Çocuk Destek Merkezi Suça sürüklenen, suç mağduru olan ya da sokakta birtakım sosyal tehlikelerle karşı karşıya kalıp haklarında bakım tedbiri ya da korunma kararı çıkan çocuklardan psikososyal desteğe ihtiyacı olanların temel ihtiyaçlarını karşılamak, fiziksel, psikolojik ve sosyal gereksinimleri doğrultusunda gerekli müdahaleler gerçekleştirmek, ailelerine ve yakın çevrelerine geri dönmelerini ve farklı sosyal hizmet modellerine hazır hale gelmeleri için verilen hizmet türüdür. Koruyucu ve Önleyici Hizmetler Bu hizmet kapsamında çocuklara yönelik şiddet ve istismar, ihmal vakalarının bildirildiği Alo 183 hattına gelen çağrılardan alınan detaylı bilgiler, eş zamanlı olarak emniyet, jandarma birimlerine ve o ildeki Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüklerinde görevli Acil Müdahale Ekip Sorumlularına iletilmektedir. Böylelikle Kolluk birimleri ile birlikte Acil Müdahale Ekip Sorumluları vakaya acil müdahale etmeleri sağlanmaktadır. Özel Kreş, Gündüz Bakımevleri ve Çocuk Kulüpleri Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı olarak açılan Kreşler 0-24 aylık çocuklara, gündüz bakımevleri ise 25-66 aylık çocuklara hizmet veren kuruluşlardır.

TÜRK AİLE YAPISI ve AİLE HİZMETLERİ

Aile, insanlık var olduğundan beri süregelen en önemli kurumların başında gelir. İnsanlığın var olduğu günden bu tarafa sayısız uygarlıklar, medeniyetler, devletler yıkılırken aile kurumu hala varlığını sürdürmektedir. Özellikle de Türkiye’deki çocuklar için aile en önemli değerdir. Çocuğun yaşamında aile ilkokulu, anne baba da ilk öğretmenleridir. Bu süreç annenin hamilelik dönemine kadar götürülebilir. Aile ile ilgili tanımlar incelendiğinde aile, insanlığın var olduğu günden bu yana bütün medeniyetler açısından vazgeçilmez olma özelliği kazanmıştır. Ailenin toplumsal yapı içinde üstlenmiş olduğu biyolojik, ekonomik, psikolojik ve toplumsal görev ve sorumlulukların diğer toplumsal kurumlar tarafından yerine getirilmesinin mümkün olmadığı ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte ailenin bu niteliği bazı toplumlarda farklı zaman boyutları içindeki çeşitli incelemeler ve denemelerde de görülmüştür. Dolayısıyla bu durum ailenin her toplum için son derece önemli bir toplumsal kurum olduğunu ortaya koymaktadır.

GÜNÜMÜZDE TÜRK AİLE YAPISI

Türkiye’deki aile yapısına ilişkin sınıflandırma çeşitli ölçütlere göre değişiklik göstermektedir. Ancak genel kabul gören sınıflandırma; çekirdek aile, destekli çekirdek aile, geleneksel geniş aile, biraz daha küçülmüş olan geçici aile ve çözülen aile biçimindedir. Farklı ölçütlere göre aile yapısı sınıflandırılmaya çalışılsa da köy aile özelliği taşıyan birçok aileye şehirlerde, şehir aile özelliği taşıyan ailelere de köylerde rastlamak mümkündür. Ancak aile yapılarına ilişkin sınıflandırmalar keskin bir biçimde yapılamamaktadır. Genellikle yerleşim bölgelerine göre aileler köy, kasaba, şehir ve gecekondu ailesi olarak ortaya çıkmaktadır. Köy Ailesi Köy kanununa göre nüfusu iki binden aşağı olan yerleşim birimlerine köy, büyükşehir yasasına göre mahalle denilmektedir. Cami, mektep, otlak, yaylak, baltalık gibi ortak malları bulunan ve toplu veya dağınık evlerde oturan insanlar, bağ, bahçe ve tarlaları ile birlikte bir köy oluşturur. Adı geçen kanundan da anlaşılacağı üzere kısaca yukarıda belirtilen bölgelerde oturan ailelere de köy ailesi diyebiliriz. Köy ailesinde çiftçilik, şahsı ihtiyaçları da karşılayan tabii geçim kaynakları esastır. Komşuluk münasebetlerine, devamlı şahsi temaslara, maddi ve manevi yardım şekillerine vücut veren topluluk modelidir. Kasaba Ailesi Köy kanununa göre nüfusu 2 bin ile 20 bin arasındaki yerleşim bölgeleri kasaba olarak kabul edilmektedir. Kasaba ailesi, küçük esnaf ve mesleki ustalık, küçük tüccar, toprağını kendisi işlemeyen çiftçi, küçük memur ve kısmen de işçi ailelerinden oluşmuştur. Kent Ailesi Kent ailesi daha çok çekirdek aile yapısında olup, ana-baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşmaktadır. Ülkemizde hane halkı sayısı bakımından en az sayıya sahiptir. 1990 nüfus sayımında hane büyüklüğü 4.61 olarak belirlenirken 2014 yılında 3,6, 2018 yılında 3,4 olarak belirlenmiştir. Çekirdek aileden oluşan oran 2014 yılında 67,4 iken 2018 yılında yüzde 65,3’e gerilemiştir. Geniş ailelerden oluşan hane halkı oranı 2014 yılında yüzde 16,7 iken 2018 yılında bu oran yüzde 15,8 olarak belirlenmiştir. Tek kişilik hane halkı sayısında ise 2017 yılında yüzde 15,4’e yükselmiştir. Bu rakamın her yıl sayımında biraz daha küçüldüğü görülmektedir. Evliliklerin azaldığı bireysel yaşamın ya da evlilik dışı birlikteliklerin arttığı söylenebilir. TÜRK AİLE YAPISINDAKİ DEĞİŞİKLİKLER Ailenin bazı temel fonksiyonları insan neslinin devamını, çocuğun yetişmesi, aile üyelerine bakım, sevgi, gelişme ve disiplin sağlamak ve destekleyici bir çevre temin etmek olarak sayılabilir. Birbirine değişik bağlarla bağlı yapıları güçlü olarak bir arada tutmaktır. Ailenin, yerel şartlara, kültür ve ailenin yapısına, gelişme aşamasına, dayalı olan diğer fonksiyon ve ilişkiler ortaya çıkmaktadır. Bu ilişkiler ise giderek ailenin kendi dışındaki kişilerle olan etkileşimiyle gerçekleşmektedir Türkiye’de Aile Hizmeti Olarak Koruyucu Aile Hizmeti Koruyucu aile hizmeti yönetmeliği Resmi Gazete’nin 14.12.2012 tarih ve 28497 sayısındaki yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Daha sonra 24.01.2015 tarih ve 29246 sayısında ise bazı değişikliklerle devam etmektedir. Bu yönetmeliğe göre koruyucu aile, çeşitli nedenlerle öz ailesi yanında bakımları bir süre için sağlanamayan çocuklarımızın kendi aile ortamlarında eğitim, bakım ve yetiştirilme sorumluluğunu kısa veya uzun süreli olarak, ücretli veya gönüllü statüde devlet denetiminde paylaşan, hissettikleri toplumsal sorumluluğu gösterebilen uygun aile ya da kişilerdir.

KURUMSAL AİLE HİZMETİ

Korunmaya Muhtaç Çocuk 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununa göre korunmaya muhtaç çocuk; “ Bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen çocuk,” (ÇKK, 2005: madde 3/a). Devlet korumayı kurumlar eliyle yürütmektedir. Bir başka tanımda “korunmaya muhtaç çocuk veya çocuklar” ilgili yasal düzenlemelerin çizdiği sınırlar

içerisinde kalan ve devletin özel olarak koruması gereken çocuklar olarak tanımlanmıştır. Bir çocuğun korunma altına alınıp alınmayacağına mahkemeler karar verirler. Mahkemeler, çocuk hakkında, çocuk ve hukuk konusunda uzman olan kişilere danışarak işlem yürütürler. Osmanlı Döneminde Korunmaya Muhtaç Çocuklara Aile Hizmeti Osmanlı devletinde çocuklara yönelik sosyal hizmet uygulamaları savaşların kaybedilmesi, savaş, hastalık ve göçler gibi nedenlerle vakıflar eliyle yürütülemeyecek duruma gelmiştir. Bu amaçla II. Mahmut dönemiyle birlikte devletin vakıflara çok fazla müdahalesi sonucu bu hizmetler devlet memurları eliyle yürütülmeye başlanmıştır. Bu kapsamda ilk olarak 1863 yılında Niş İslahhanesi açılmıştır. 1851 yılında Eytam Nizamnamesi ile kanuni bir özelliğe bürünmüştür. Eytam nizamnamesi ile yetim mallarına bakacak teşkilat anlamına gelen Emval-i Eytam Nezareti kurulmuştur. Bu teşkilat Tanzimat döneminde çocukların mallarını ve diğer haklarını korumak amacıyla oluşturulan ilk kurumdur. Ayrıca bu kurumla birlikte köylerde babası ölen ve yetim kalan her çocuğun Eytam İdaresi'ne bildirilmesi zorunluluğu getirilmiştir. Kurtuluş Savaşı Yıllarında Korunmaya Muhtaç Çocuklara Aile Hizmeti Milli Mücadele Dönemi olarak tanımlanan Kurtuluş Savaşı yıllarında da korunmaya muhtaç çocuklara yönelik aile hizmetleri verilmiştir. Bu yıllarda ilk olarak Kazım Karabekir Paşa'nın uygulamaları görülmektedir. Kazım Kara Bekir Paşa Doğu Cephesi Komutanı olarak görev yaptığı yıllarda Ermenilerce katledilen ailelerin yetim yavrularına gerçek bir baba olmuş 4.000 erkek 2.000 kız evladı sefaletten kurtarmış ve vatana faydalı meslek sahibi bireyler haline getirmiştir. Cumhuriyet Döneminde Korunmaya Muhtaç Çocuklara Aile Hizmeti Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu 1980 askeri ihtilalinden sonra Milli Güvenlik Konseyi kararıyla kapatılmış, yarı özerk bir kurum olma statüsünü kaybederek "devletleştirilmiştir". 1983'te onaylanan 2828 sayılı kanun ile ortaya çıkan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu adı altında yeni bir yapılanmaya gitmiştir. Sosyal Hizmet Çocuk Esirgeme Kurumu Bu yapılanma kapsamında "Yetiştirme Yurdu" "Yuva" olarak adlandırılan bu kurumlar yoluyla bu hizmeti yürütmekteydi. Yetiştirme Yurdu maliyetlerinin artması, çocukların koğuş ve yatakhane yerine ev ortamında yaşayabilmesi için 633 Sayılı KHK ile 2011 yılında SHEÇEK kapatılmış olup yerine "Çocuk Evleri", "Sevgi Evleri" kurulmuştur.

AİLE İÇİ DEMOKRASİ, ÇOCUK HAKLARI, İSTİSMAR VE İHMAL

Demokratik ailelerde, yetişkinlere göre tüm gelişim alanlarında daha zayıf ve yetenekleri henüz gelişmemiş olan çocukların haklarına özenle saygı duyulur.

AİLE İÇİ DEMOKRASİ

Yunanca “demos” halk, “kratos” idare, güç anlamına gelen ve bu iki kelimenin birleşiminden oluşan demokrasi; “insanın varlığına ve birbirlerine anlayış göstermeleri, böylece toplumun menfaatini ön planda tutarak yaşama anlayışı”; “halkın egemenliği temeline dayanan yönetim biçimi”; “insanların liderlerini seçtiği bir hükümet sistemi veya bu sisteme sahip bir ülke” olarak tanımlanmaktadır. Demokrasi aslında sadece bir yönetim biçimi değil bir bakış açısı, sezîş ve kavrayış biçimi olarak tanımlanabilir. Demokratik aile; üyelerinin birbirlerine karşı güven ve saygı içinde olduğu, birbirlerinin gelişmesini engellemediği, ihtiyaçların karşılanmasında yardımlaşan bireylerin oluşturduğu ailedir. Aile üyeleri arasındaki karşılıklı hoşgörü, sevgi, saygı, aile üyelerin haklarına gösterilen önem ve özen demokratik aile yapısının oluşturulmasında ve sürdürülmesinde temel koşullardır.

ÇOCUK HAKLARI

Çocuk Haklarının Tarihsel Gelişimi 1948 yılında BM Genel Kurulu'nun kabul ettiği İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 25. maddesinde çocukluğun “özel bakım ve yardım gerektiren” bir dönem olduğunu ifade edilmiştir. 1959 yılında BM Genel Kurulu tarafından ayrımcılıktan korunma, isim ve vatandaşlık hakkı gibi hakları tanıyan, çocukların eğitim, sağlık ve özel korunma haklarına da yer veren “Çocuk Hakları Bildirgesi” kabul edilmiştir. Ardından 1979 yılını “Uluslararası Çocuk Yılı” olarak ilan eden BM Genel Kurulu, 20 Kasım 1989 tarih, 44/25 sayılı kararıyla Çocuk Hakları Sözleşmesini (ÇHS) kabul ederek onay ve katılıma açmıştır. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHS) Birleşmiş Milletler Üyesi ülkelerin tamamına yakınının taraf olduğu ÇHS 54 maddeden oluşmaktadır. Birleşmiş Milletler ÇHS, çocukları çaresizlik ve bağımlılıktan uzaklaştırıp toplumsal, siyasal ve sosyal haklara sahip olan birer yurttaş ve birey konumuna getirmekte, onların iyi ve kaliteli bir yaşam sürdürebilmesi için gerekli olan her türlü olanakların, sürdürülebilirlik anlayışı içinde sağlanmasını üye devletlere önermektedir. Devletlerin vatandaş olarak çocuklara sağladığı en temel sağlık, eğitim ve sosyal haklarını inceleyip, izlemekte ve Sözleşmenin maddelerinin uygulanması konusunda taraf ülkelerden periyodik aralıklarla ilerleme raporu istemektedir. Bu sözleşmenin bazı maddeleri aşağıda özetlenmiştir:

- İlgili kanuna göre, daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır.
- Çocuk hakları sözleşmesinde ifade edilen haklar hiçbir ayırım gözetilmeksizin her çocuğa tanınır.
- Çocuk ana-babasının, yasal vasilerinin veya diğer aile üyelerinin davranış veya faaliyetleri nedeniyle herhangi bir ayrıma veya cezaya tabi tutulamaz.
- Kamu ve özel tüm kuruluşların çocukları ilgilendiren faaliyetlerinde çocukların yararı esas alınır.

Çocuk Haklarına İlişkin Bazı Uluslararası Sözleşmeler

- Çocukların Cinsel İstismara ve Cinsel Tacize Karşı Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme
  - Deniz İşlerinden Çalıştırılacak Çocukların Asgari Yaş Haddinin Tespiti Hakkında Sözleşme
  - Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi
  - Çocuklara Karşı Nafaka Yükümlülüğü Konusundaki Kararların Tanınması ve Tenfizine İlişkin Lahey Sözleşmesi
  - Küçüklerin Korunması Konusunda Makamların Yetkisine ve Uygulanacak Kanuna Dair Sözleşme
- Türkiye’de Çocuk Haklarına İlişkin Bazı Yasalar Türkiye’de Anayasa’nın 41. Maddesi devletin çocukların korunması için gerekli tedbirleri almasına dair gerekliliği ifade etmektedir. 6284 sayılı 08/03/2012 tarihli “Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun” ile aile içerisinde çocuğa karşı şiddet uygulanmasının önüne geçilmeye çalışılmaktadır. 5651 sayılı İnternet Yoluyla İşlenen Suçlar Kanunu’nun 3. ve 8. maddesi internet ortamlarında çocukların korunması ile çocuk istismarının önlenmesine ilişkindir.

ÇOCUĞA KÖTÜ MUAMELE

Çocuk istismarı ya da kötü muamelesi bir sorumluluk, güven ya da güç ilişkisi bağlamında, çocuğun sağlık, yaşam, gelişim ya da saygınlığına fiili ya da potansiyel zararlarla sonuçlanan her türlü fiziksel ya da duygusal kötü davranış, cinsel istismar, ihmal ya da ihmalkâr davranış, ticari ya da diğer sömürü

türleri olarak tanımlanmaktadır. Fiziksel İstismar Fiziksel istismar, çocuğun bakımından sorumlu kişi tarafından bir çocuk veya ergenin fiziksel olarak yaralanması veya çocuğa zarar verilmesi olarak tanımlanabilir. Duygusal istismar Duygusal istismar, birincil bağlanma figürünün varlığı da dâhil olmak üzere çocuk için gelişimsel olarak uygun ve destekleyici bir çevrenin sağlanmasında başarısız olunması anlamına gelmektedir. Cinsel istismar Cinsel istismar, bir çocuğa yönelik olarak, cinsel olgunluktaki bir yetişkinin, cinsel içerikli bir eylemde bulunması veya bu duruma göz yumması olarak tanımlanmıştır. İhmal İhmal bir çocuğun sağlıklı gelişimi için tıbbi bakım, eğitim, barınma veya diğer temel gereksinimleri sağlama imkânlarına sahip olunmasına rağmen, bunların çocuğa sağlanmasında eksiklik, yetersizlik olarak tanımlanmaktadır. İhmal ve İstismarın Nedenleri Çocuk istismarı tek bir nedenden ziyade, genellikle risk faktörlerinin bir arada olduğu ailelerde ortaya çıkmaktadır. İstismar ve ihmal, sıklıkla baskı altında olan ve desteksiz ailelerde görülmektedir. İhmal ve İstismarın Sonuçları Çocukların duygusal istismara maruz kalmaları, yaşam boyu süren bir depresyon örneği, yabancılaşma, kaygı, düşük özgüven, uygunsuz ve sorunlu ilişkiler veya artan empati eksikliği risklerinin artması gibi yıkıcı ve uzun ömürlü sonuçlar doğurabilir. Çocuk ihmali en yaygın kötü muamele şekli olarak bazen yaşamı tehdit edici olsa da, tanımlanması güçtür. Çocukların fiziksel, zihinsel sağlığına ve sosyal ve bilişsel gelişimine zarar verebilecek olan ihmal birtakım sağlık komplikasyonları, yaralanmalar, rahatsızlıklar ve hatta ölüme bile yol açabilir.

ÖZEL EĞİTİM VE ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLAR

Özel Eğitim Özel eğitim; “bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından anlamlı düzeyde farklılık gösteren bireylerin eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak üzere geliştirilmiş eğitim programları ve özel olarak yetiştirilmiş personel ile uygun ortamlarda sürdürülen eğitim” olarak tanımlanmaktadır. Özel Gereksinimli Çocuklar Özel gereksinimli çocuklar, Millî Eğitim Bakanlığının Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’nde “özel eğitim ihtiyacı olan birey” olarak ele alınmakta ve “bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından anlamlı düzeyde farklılık gösteren birey” şeklinde tanımlanmaktadır. Özel gereksinimi olan çocuklar çeşitli şekillerde sınıflandırılmaktadır. Tüm sınıflandırmaları göz önünde bulundurularak özel gereksinimi olan çocuklar aşağıdaki şekilde sınıflandırılabilir: Konuşma ve dil bozukluğu olan çocuklar, işitme engelli olan çocuklar, zihinsel engelli olan çocuklar, ortopedik engelli olan çocuklar, görme engelli olan çocuklar, öğrenme güçlüğü gösteren çocuklar, uyum güçlüğü gösteren çocuklar, üstün zekâli ve üstün yetenekli olan çocuklar. AİLE Toplumsal yapının en küçük birimi olan aile ile ilgili alan yazında birçok tanım yapılmıştır. Aile, biyolojik veya psikolojik bağları olan ve aralarında tarihsel, duygusal ve ekonomik bir birliktelik olan ve kendilerini aynı evin üyeleri olarak hisseden bireylerin oluşturduğu birliktir. Ailenin İşlevleri Aile kurumu bir arada bulunan bireylerin oluşturduğu bir yapı olmasının yanı sıra aynı zamanda sosyal yönü olan bir kurumdur. Aileyi oluşturan bireylerin tek tek kimliklerinin yanında bir bütün olarak aile kurumunun kendisinin de bir kimliği vardır. Aile kurumu üyelerinin birbirleriyle etkileşimde bulunduğu dinamik bir yapıyı ifade eder. Aile kurumunun varlığını sürdürebilmesi için yerine getirmesi gereken bazı işlevleri vardır. Bunlar: Biyolojik, ekonomik, koruyuculuk, psikolojik, eğitim, toplumsal, dini ve kültürel işlevleri bulunmaktadır. Ailede özel gereksinimli bir bireyin olması ailenin işlevselliğini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Anne baba bunun sebebi olarak birbirlerini suçlayabilmekte ve bu da ev ortamını olumsuz etkileyebilir. Özel gereksinimli bir çocuğun varlığı, bakımı, çocuğun sağlık ve eğitim gereksinimleri, ailenin sürekli yardımına gereksinim duyması, aile içi ve akraba ve komşulardan yeterli sosyal desteğin alınamaması, toplumun özel gereksinimli bireye sahip ailelere yönelik olumsuz tutumları ve davranışları vb. birçok sebep ailenin ekonomik, sosyal ve psikolojik yönden yıpranmasına yol açmakta ve ailenin işlevselliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ailelerin Gösterdikleri Tepkiler Özel gereksinimli bir çocuğa sahip olduklarını öğrendikleri zaman, ebeveynlerin psikolojisinde bazı değişiklikler meydana gelmektedir. Bu durumda aileler bazı tepkiler gösterirler. Ailelerin bu tepkilerini genel olarak dört modelle açıklanmaktadır. Bu modeller: Sürekli Üzüntü Modeli, Çaresizlik, Güçsüzlük ve Anlamsızlık Modeli, Bireysel Yapılanma Modeli, Aşama Modelidir. Bu modellerden sadece en yaygın olarak bilinen “Aşama Modeli” açıklanacaktır. Aşama modeli, “çocuğun yetersizliği karşısında ailelerin çeşitli aşamalardan geçerek kabul ve uyum aşamasına geldiklerini varsayan bir modeldir”. Aşama modeline göre, özel gereksinimli çocuğu olduğunu öğrendiğinde ebeveynler, karışık duygular yaşarlar, davranışları, düşünceleri karmaşıktır ve aileler, aşama aşama; şok, kafa karışıklığı, duygusal karmaşa, şaşkınlık, yas, yoğun üzüntü, hayal kırıklığı, kaygı, ret, suçluluk ve savunma mekanizmalarının yoğun yaşandığı bir süreç içine girerler. Bu durumu uyum ve duruma alışma süreci takip eder. Daha sonra aileler bilgi ve becerilerini geliştirme, birtakım planlar yapmaya ve geleceği düşünmeye başlarlar. Ailelerle İş Birliğinin Önemi Etkili bir okul-aile iş birliği, çocuğun akademik başarısının artmasında, aile-çocuk ve öğretmen-çocuk ilişkisini güçlenmesinde, çocuğun bir bütün olarak olumlu gelişim göstermesinde önemlidir. Bu nedenle etkili bir okul-aile iş birliğini geliştirmek ve aile üyelerinin aktif katılımını sağlamak için bir takım etkinlikler düzenlenebilir. Bu etkinlikler; grup toplantıları, bireysel görüşmeler, tanışma, bilgilendirme ve veli toplantıları, bülten, afiş, broşür, kitapçıklar, dilek kutusu, makale kutusu, sınıf gazetesi gibi haberleşme araçları, iletişim defterleri, ev ziyaretleri, telefon görüşmeleri, mail yoluyla haberleşme, aile ve öğretmenlerin bir araya gelmelerini sağlayacak fuarlar, kermesler, geziler, akşam yemekleri, okul geceleri, hafta sonu sabah kahvaltıları, piknik vb. etkinlikler düzenlenebilir.

ÖZEL EĞİTİMDE AİLE KATILIMI

Hem normal çocukların hem de özel gereksinimli çocukların eğitim süreçlerinde ailelerin, öğretmenlerin, öğrencilerin ve okul yöneticilerinin birlikte yer alması önemlidir. Okulun hedeflerinin gerçekleştirilmesinde, çocukların okulda öğrendikleri bilgi ve becerilerin evde ebeveynler tarafından pekiştirilmesinde ailelerin, eğitimin önemli bir parçası olduğunu göstermektedir. Aile katılımı, anne

babaların çocukların gelişim ve eğitimlerine katkıda bulunmaları için organize edilmiş etkinlikler bütünüdür. Özel gereksinimli çocukların eğitimi konusunda alınacak kararlarda ailelerin önemli rolleri bulunmaktadır. Aileler özel eğitim hizmetlerinin sürecine ilişkin aşağıdaki hususlarda katılım sağlayabilirler: Belirleme / Aday Gösterme, Ölçümleme, Program Hazırlığı, Öğretme ve Değerlendirmedir. Aile katılımının hem aileye hem de özel gereksinimli çocuk için pek çok yararı bulunmaktadır:

- Aile katılımı, özel gereksinimli çocuğun okul başarısını ve topluma uyumunu olumlu yönde etkilemektedir.
- Aile katılımı, ev-okul arasındaki tutarsızlıkların azalmasına, karşılıklı güvenin artmasına ve anlayışa dayalı ilişkilerin gelişmesine yol açar.
- Aile katılımı, okulun özel gereksinimli çocuk için belirlediği eğitsel hedeflere daha kolay ulaşmasına yardımcı olur. Aile Katılımının Önündeki Engeller Ebeveyn katılımının önündeki önemli bir engelin zaman yetersizliği olduğu, ikinci bir engelin okula erişim sağlamanın zor olduğu, üçüncü bir engelin ailelerin finansal kaynak eksikliğinin olması ve son olarak ebeveynlerin okul politikalarına ve bilgilendirilme konularında farkındalık düzeylerinin yetersiz olması sayılmaktadır. Aile katılımı engelleri kategorize edildiğinde aileden, öğretmenlerden, yasalardan ve okuldan kaynaklanan engeller olduğunu görülmektedir. Ailelerin katılım düzeylerini arttırmak için bazı yollar izlenebilir:
- Ebeveynlerle etkili, düzenli ve devamlı ilişki halinde olmak,
- Özel gereksinimli çocuğa sahip her aileye yönelik ev ziyaretleri düzenlemek,
- Ebeveynlere çocukları hakkında olumlu mesajlar göndermek,
- Bardağın dolu tarafından bakarak çocuğun ve ailenin güçlü taraflarına vurgu yapmak,
- Aile bireyleriyle güvene ve saygıya dayalı insancıl ilişkiler kurmak,
- Aile bireylerini etkin dinlemek ve onların görüş ve düşüncelerini önemsemek,
- Ailelerin ihtiyaçlarını belirlemek,
- Aile üyelerini çocuğun sınıfında zaman geçirmesi için davette bulunmak,
- Aileye çocuğun başarılı yaşantılarını içeren videolar göndermeyi teklif etmek,
- Okul toplantıları ve rehberlik hizmetleri konularında aile üyelerini bilgilendirmek.

ÖZEL EĞİTİMDE AİLE EĞİTİMİ

Özel gereksinimli çocukların eğitimleri ve bakımlarını sağlamak için ailelerin gerek formal gerekse informal desteklere ihtiyaç duymaktadırlar. Özel gereksinimli çocuğa sahip olma aile bireylerinin günlük yaşamlarını her açıdan etkilemektedir. Bu nedenle çocuğun ilk ve doğal öğretmeni olarak aile bireylerinin çocuklarına bir takım yeni bilgi ve becerileri öğretme ihtiyaçları ortaya çıkmaktadır. Bu durumda aile eğitiminin önemine işaret etmektedir. Aile eğitimi, aile bireylerini bilgilendirmek ve çeşitli becerileri öğretmeye dayalı uygulamalardan oluşmaktadır. Aile eğitim programları uzmanlar eliyle hazırlanan ve uygulanan bilimsel temellere dayalı, sistematize edilmiş aile bireylerine yönelik eğitim etkinlikleri olarak ifade edilmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde aile eğitim hizmetleri, "Aile eğitimi, her tür ve kademedeki özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin eğitimine katkı sağlamak amacıyla aileye verilecek her türlü rehberlik ve eğitim hizmetlerini içerir. Bu hizmetler bakanlıkça hazırlanan aile eğitim programı doğrultusunda okul ve kurumlarda yürütülür." şeklinde ifade edilmektedir. Aile eğitiminin genel amaçları; aile bireylerinin bilgilendirmek, bilinçlendirmek, beceri kazandırmak, aile bireylerinin yaşayabilecekleri başarısızlıkları azaltmak, aile yaşamını güçlendirmek, aile bireylerinin özel gereksinimli çocuğu kabulünü sağlamak, ailenin haklarını ve sorumluluklarını anlamasını sağlamak, aile ile etkili bir iş birliği yapmak, ailenin ihtiyaç duyacağı kaynaklar hakkında bilgilendirmek, özel gereksinimli çocuğun ev ortamında desteklenmesini sağlamak, çocuğun gelişimine ve öğrenme ortamına katkıda bulunmak, öğretimi etkili kılmak ve olumlu değişimleri sürekli kılmak, olarak ifade edilebilir. Aile Eğitimi Programları Özel eğitim alanında aile eğitimi, farklı türde destek hizmetleri ve müdahale programlarını içermektedir. Bu uygulamalar; anne-babalara yönelik olması, ailelerin gereksinimlerini belirleme, ailelere günlük bakım hizmetleri verme, ailelere danışmanlık ve terapi hizmetleri sunma, aile bireylerine bilgi ve beceri kazandırma, özel gereksinimli çocukların davranışlarını değiştirmeye dönük becerilerin öğretimi, anne-babaları özel eğitim alanındaki yasal düzenlemeler konusunda bilinçlendirmeye dönük eğitimleri şeklinde pek çok destek hizmetleri ve müdahale programları bulunmaktadır. Aile eğitim programlarının belirlenmesinde, ulaşılabilecek aile sayısı, kazandırılması düşünülen beceriler, çocukların gereksinimleri, ailelerin sosyal kültürel yapıları gibi birçok faktörün dikkate alınması gerekmektedir. Alan yazın incelendiğinde özel gereksinimli çocukların aileleri için genelde aile eğitim programlarının; kurum/okul merkezli aile eğitim programları, gruba dayalı aile eğitim programları, eve merkezli aile eğitim programları ve uzaktan eğitime dayalı aile eğitim programları olarak sınıflandırılmaktadır. Aile eğitim programları hazırlanırken daha etkili olabilmesi için programı hazırlayanların dikkate alınması gereken özelliklerden bazıları şunlardır:

- Ebeveynlerin çocuklarının eğitimi, gelişimi ve eğitim yöntemleri ile ilgili olduğunu göz ardı etmemek,
- Aile katılımının zaman, çaba ve enerji gerektirdiğini göz önünde bulundurmamak,

- Sorunlardan çok çözümlere odaklanmak,
- Ailelerle programa ilişkin beklentilerini, rol ve sorumluluklarını paylaşmak.

ÖZEL GEREKSİNİMLİLERE HİZMET VEREN KURUMLAR MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞININ HİZMETLERİ

Millî Eğitim Bakanlığı kendisine bağlı rehberlik ve araştırma merkezleri, erken çocukluk ve okul öncesi eğitim kurumları, üç kademedeki yükseköğretim merkezleri (okulları), ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim düzeyindeki eğitim kurumları ve yaygın eğitim kurumları aracılığıyla özel gereksinimli bireylere yönelik özel eğitim ve danışmanlık hizmetlerini yürütmektedir. Rehberlik ve Araştırma Merkezi Müdürlükleri (RAM) Özel gereksinimli bireylerin ve ailelerinin alacakları eğitim hizmetlerinin ilk ayağı olan Rehberlik ve Araştırma Merkezleri İl veya ilçelerdeki rehberlik hizmetleri ile özel eğitim hizmetlerinin planlanması, koordineli bir şekilde yürütülmesi, sunulan hizmetlerin izlenmesi ve değerlendirilmesinin sağlanması amacıyla faaliyet yürüten rehberlik ve araştırma merkezleri; rehberlik hizmetleri bölümü ile özel eğitim hizmetleri bölümünden oluşur. Rehberlik ve Araştırma Merkezi Özel Eğitim Bölümü özel gereksinimli bireylere ve ailelerine yönelik aşağıdaki görevlerinden bazıları şunlardır:

- Özel eğitim ihtiyacı olan bireylere yönelik tarama faaliyetlerini yürütür.
- Ailelerin gereksinimleri doğrultusunda aile eğitim programları hazırlanır ve uygulanır, sonuçları izleme ve değerlendirmeye alınır.
- Okulların bünyesinde açılan özel eğitim sınıfları ve destek eğitim odalarında yapılan çalışmalara yönelik izleme faaliyeti yürütür.
- Okul öncesi eğitimi gören özel gereksinimli öğrencilerin öğretmen ve velilerine yönelik eğitim faaliyetleri yapılır.
- Özel eğitim hizmetlerine ilişkin yayınlar oluşturulur ve ilgililere dağıtılır.
- Destek eğitimi alacaklar için en fazla bir yıllık eğitim planı hazırlanır. İhtiyaç durumunda süresi dolan planlar yenilenebilir. Erken Çocukluk Döneminde Özel Eğitim Hizmetleri Erken çocukluk dönemindeki özel eğitim hizmetleri, 0-36 aylık özel gereksinimli çocuklara yönelik ve ailenin bilgilendirilmesi ve desteklenmesini de içerecek şekilde yürütülen bir hizmettir. 0-36 aylık özel eğitim ihtiyacı olan çocuklar için erken çocukluk dönemi eğitim hizmetleri il veya ilçe özel eğitim hizmetleri kurul kararı ile özel eğitim okulları, okul öncesi eğitim kurumları, bünyesinde ana sınıfı bulunan eğitim kurumları ile çocuk ve ailenin ihtiyaçları doğrultusunda evlerde de yürütülür. Erken çocukluk dönemi eğitim hizmetleri, ailelerin katılımı yoluyla kurumda veya evde sürdürülür. Erken çocukluk dönemi özel eğitim hizmetlerini, özel eğitim öğretmenleri, okul öncesi öğretmenleri, çocuk gelişimi ve eğitimi öğretmenleri yürütürler. Okul Öncesi Dönemde Özel Eğitim Hizmetleri Okul öncesi dönem 36-66 arası ayları kapsamaktadır. Okul öncesi eğitim kurumları; anaokulu, ana sınıfı ve uygulama sınıflarından oluşur. Okul öncesi eğitim, okullara kayıtların yapıldığı eylül ayı itibarıyla 36 ayını tamamlayan özel gereksinimli çocuklar için zorunludur. Okul öncesi eğitim kurumlarına yönlendirilen 36-71 aylık özel gereksinimli çocuklar tam zamanlı kaynaştırma eğitimi yoluyla bu kurumlardaki eğitimlerini sürdürürler. Kaynaştırma Eğitimi Özel gereksinimli çocukların normal okullarda, normal yaşlılarıyla bir arada eğitim görmeleri tüm alanlardaki gelişimleri açısından yani bedence ve ruha sağlıklı gelişebilmeleri için oldukça önemlidir. Kaynaştırma eğitimi, Özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin her tür ve kademedeki diğer bireylerle karşılıklı etkileşim içinde bulunmalarını ve eğitim amaçlarını en üst düzeyde gerçekleştirmelerini sağlamak amacıyla bu bireylere destek eğitim hizmetleri de sunularak akranlarıyla birlikte tam zamanlı ya da özel eğitim sınıflarında yarı zamanlı olarak verilen eğitimdir. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezleri Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi, özel eğitim değerlendirme kurulları tarafından yapılan eğitsel değerlendirme ve tanılama sonucunda destek eğitimine ihtiyacı olduğu belirlenen engelli bireylere destek eğitimi hizmeti veren özel öğretim kurumudur. Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde, özel gereksinimli bireylere bireysel eğitim, bireysel ve grup eğitimi veya grup eğitimi verilmektedir. Ayrıca, ailelerin merkezdeki eğitimlere aktif katılımını sağlamak için aile eğitimi ve danışmanlığı hizmeti de sunulur. Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde gruplar oluşturulurken bireylerin; engel türü ve derecesi, bireyin yaşı, eğitim performansı ile öncelikli eğitim ihtiyacı gibi durumları dikkate alınır. Grup eğitimleri destek eğitim programlarına uygun olarak verilir. Evde Eğitim Hizmetleri Zorunlu öğrenim çağındaki özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerden, sağlık problemi nedeniyle en az on iki hafta süreyle örgün eğitim kurumlarından yararlanamayacağı ya da yararlanması durumunda sağlığı açısından risk oluşturacağı en az birisi ilgili daldan olmak üzere üç uzman tabip tarafından düzenlenmiş Durum Bildirir Sağlık

Kurulu Raporu'nda belirtilen öğrencilere velinin yazılı talebi ve Özel Eğitim Değerlendirme Kurulu Raporu ile il veya ilçe özel eğitim hizmetleri kurulunun planlaması doğrultusunda ders yılı içinde evde eğitim hizmeti verilebilir. Öğrencinin evde eğitim hizmeti alabilmesi için bir eğitim kademesinde kayıtlı olması gerekmektedir. Evde eğitim hizmetlerini özel eğitim öğretmenleri, okul öncesi öğretmenleri, sınıf ve branş öğretmenleri yürütür. Hastanede Eğitim Hizmeti Sağlık problemi olan ve bu probleminden dolayı sağlık kuruluşlarında yatarak tedavi görmek zorunda kalan özel gereksinimli öğrencilerin yararlandığı hastanede birleştirilmiş sınıf uygulaması şeklinde sunulan eğitim hizmetidir. Hastane eğitim hizmeti valiliklerce uygun görülen hastanelerin bünyesinde açılan sınıflarda sunulur. Hastane sınıfına gelmesi mümkün olmayan öğrencilere yattıkları odalarında eğitim hizmeti verilir. Hastane sınıfının mevcudu en fazla; okul öncesi, ilkokul, ortaokul ve lisede 10 öğrenciden oluşur. İlköğretimde ve Ortaöğretimde Özel Eğitim Hizmetleri Özel gereksinimli bireyler zorunlu eğitim olan ilköğretim ve ortaöğretim süreçlerine ilişkin eğitimlerini yetersizlik durumlarına göre Özel Eğitim Değerlendirme Kurulu'nun raporu ve il/ilçe millî eğitim müdürlüklerinde oluşturulan Özel Eğitim Hizmetleri Kurulu'nun kararı ile öncelikli olarak yetersizliği olmayan akranlarıyla birlikte kaynaştırma yoluyla almaları esastır. Birinci, ikinci ve üçüncü kademe özel eğitim uygulama merkezleri (okulları) orta veya ağır düzeyde zihinsel engelliler ve otizmi olan çocuklara ve ailelerine yönelik eğitim hizmeti vermektedir. Özel eğitim uygulama merkezlerinin her üç kademesinde de öğrencilerin ihtiyaçları ve performanslarına göre "Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı" (BEP) hazırlanır ve uygulanır.

YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARININ HİZMETLERİ

Yükseköğretim kurumlarının özel eğitim alanında verdikleri hizmetler iki boyutta değerlendirilecektir. Bilgi verilecek birinci boyut yükseköğretim kurumları bünyesinde oluşturulan komisyon ve birimler, ikinci boyut ise üniversiteler bünyesinde kurulan özel eğitim alanında hizmet sunan uygulama ve araştırma merkezlerinden bahsedilmektedir. Yükseköğretim Kurumları Engelliler Danışma Ve Koordinasyon Yönetmeliği'nden de anlaşılacağı üzere; "Yükseköğretim Kurulu Engelli Öğrenciler Komisyonu" ve "Engelli Öğrenciler Danışma ve Koordinasyon Birimi" Yükseköğretim Kurulu bünyesinde, "ÖSYM Engelli Öğrenciler Danışma ve Koordinasyon Birimi" ÖSYM bünyesinde ve son olarak da "Yükseköğretim Kurumları Engelli Öğrenci Birimleri" ise üniversite rektörlüklerinin bünyesinde oluşturulan komisyon ve birimlerdir. Ülkemizdeki birçok devlet ve vakıf üniversitelerinin bünyesinde kurulmuş olan engellilere yönelik uygulama ve araştırma merkezi bulunmaktadır. Bu merkezlerin amaçları arasında; üniversite öğrencilerinin eğitim gördükleri alana ilişkin uygulama yapabilmeye fırsatı sunması, özel gereksinimli öğrencilere, personele ve dışarıdan gelen çocuk ve ailelerine yönelik özel eğitim, destek ve rehberlik hizmetleri sunmak, özel eğitim alanında ulusal ve uluslararası alanda kuramsal ve uygulamaya yönelik araştırmalar yapmak, özel eğitime dair etkinlikler düzenlemek, özel eğitim konusunda planlamalar yapmak, stratejiler ve politikalar geliştirmek sayılabilir.

AİLE, ÇALIŞMA VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞININ HİZMETLERİ

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı özel gereksinimli bireylere sunmuş olduğu hizmetlerin başında sosyal hizmete ilişkin uygulamaları gelmektedir. Sosyal hizmet uygulamalarının gerçekleştirilmesi, özel gereksinimli bireylere ve ailelerine yönelik ilgili kurum ve kuruluşlarla iş birliği içerisinde koruyucu, önleyici, geliştirici, destekleyici ve danışmanlık merkezli sosyal hizmetlerin, il ve ilçe merkezlerinde oluşturulan sosyal hizmet merkezlerinde görevli sosyal hizmet uzmanlarıyla yürütülmektedir. Sosyal hizmet uygulamalarında amaç, özel gereksinimli bireylerin sosyal yaşama daha aktif ve etkin katılımlarını sağlamaktır. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün bakıma muhtaç özel gereksinimli bireylere yönelik sunduğu hizmetler şunlardır: Bakım hizmeti, evde bakıma destek hizmeti, rehabilitasyon hizmeti ve aile danışmanlığı hizmeti. Özel gereksinimli bireylerin gereksinimlerine göre bakımı, rehabilitasyonu aile rehberliği ve danışmanlığı, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü sorumluluk alanında yer alan bakıma muhtaç engellilerin bakımı için yatılı, gündüzlü, yatılı ve gündüzlü olarak hizmet veren resmi kurum ve özel kuruluşlar tarafından yürütülmektedir. Bu kuruluşlar:

- Özel Bakım Merkezleri
- Umut Evleri
- Genel Müdürlüğe bağlı Bakım, Rehabilitasyon ve Aile Danışma Merkezleri Özel gereksinimli bireylerin bakım merkezlerine yerleştirilmesi için sosyal hizmet uzmanlarının düzenlediği sosyal inceleme raporu ve Sağlık Bakanlığına bağlı hastanelerce düzenlenen "Engelli Sağlık Kurulu Raporu" ile belirlenmekte ve özel gereksinimli birey yaşına, cinsiyetine, yetersizlik durumuna göre uygun bir bakım merkezine yerleştirilmektedir. Bakıma muhtaç özel gereksinimli bireylere hizmet veren bakım ve rehabilitasyon merkezleri yatılı hizmet veren bakım ve rehabilitasyon merkezleri ile gündüzlü hizmet veren aile danışma ve rehabilitasyon merkezlerinden oluşmaktadır. Bakım hizmetleri, "Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı İl Müdürlüklerine bağlı özel gereksinimli bireylerin bakımı için yatılı veya gündüzlü hizmet veren, gerçek kişi ve özel hukuk tüzel kişileri tarafından açılan sosyal

hizmet kuruluğu statüsündeki özel bakım merkezleri” tarafından da verilmektedir. Bakıma muhtaç özel gereksinimli bireylere ilişkin sunulan bakım hizmetleri, kişisel bakım ve psiko-sosyal destek hizmetlerini içerir.

BELEDİYELERİN HİZMETLERİ

Belediyeler engelli bireylere yönelik hizmet vermek üzere yasal düzenleme gereği engelli merkezleri oluşturmaktadırlar. Belediyelerin bünyesinde oluşturulan bu engelli merkezlerinin faaliyetleri arasında “engellilerle ilgili bilgilendirme, bilinçlendirme, yönlendirme, danışmanlık, sosyal ve mesleki rehabilitasyon hizmetleri vermek” sayılabilir. Bu engelli merkezleri faaliyetlerini engellilere hizmet amacıyla kurulmuş vakıf, dernek ve bunların üst kuruluşlarıyla iş birliği hâlinde sürdürürler. Belediyelerin engelli bireylere yönelik hizmetleri arasında şunlar sayılabilir: Engelli merkezleri kurmak, evde sağlık hizmetleri, günlük hizmetlerin götürülmesi, akşam bakım hizmeti, yaşamı kolaylaştırıcı araç desteği, ulaşım hizmetlerinde kolaylık, kentsel düzenlemeler kapsamında üst geçitler, bina düzenlemeleri, yeşil alanlar, teknolojik destek sunumları, kültürel etkinlikler, eğitim seminerleri, görme engelliler için okuma ve bilgisayar kullanımı ve üniversiteye hazırlık ve lise destek eğitimi kursları, meslek / iş edindirme kursları, doğrudan ekonomik yardım yapmak, engelli spor takımları, engelliler dans grubu, ortak gezi ve benzeri programlar. Ayrıca özel eğitim hizmetleri yukarıda açıklamaya çalıştığımız sadece kamu kurum ve kuruluşlarınca yürütölen hizmetler değildir. Kamu kurum ve kuruluşlarının yanında özel eğitim alanında gönüllü olarak faaliyet yürüten sivil toplum örgütleri olan dernekler, vakıflar, federasyonlar ve konfederasyonlar bulunmaktadır. Örneğin Türkiye Sakatlar Konfederasyonu, Görme Engelliler Federasyonu, Tohum Otizm Vakfı, Disleksi Öğrenme Güçlüğü Derneđi vb. birçok sivil toplum örgütü özel eğitim alanında hizmet vermektedir. Sonuç olarak günümüzde engellilere yönelik sunulan hizmetler sosyal gelişmişliğin bir göstergesi olarak görölmekte ve bu düşüncenin bir yansıması olarak yerel yönetimlerde, kamu kurum ve kuruluşlarında, sivil toplum örgütlerinde her geçen gün engellilere yönelik hizmet ağlarını genişletmekte ve çeşitlendirilmekte olduğunu görmekteyiz.

UZUN ÖZET YAPISAL AİLE DANIŞMANLIĞI

Yapısal aile danışmanlığının amacı, aile yapısını yeniden organize etmek, işlevsel olmayan ilişki ve davranış kalıplarını elemektir. Aile yapısını yeniden organize etmek için değişiklik yapılması gerekir. Bu değişikliklerin eşlerinin birbirini desteklemesi, aile üyelerinin sınırlarını belirlemesi ve güçlendirmesi, aile içi alt sistemlerin sağlıklı bir şekilde işleminin sağlanması konularında olması beklenmektedir. Yapısal aile danışmanlığının varsayımları aşağıda belirtilmiştir.

- Yapısal aile danışmanlığı, sadece birey yerine, aile sistemindeki kişiye odaklanır. Yapısal aile danışmanlığı yaklaşımı, geleneksel ruh sağlığı modelinde bireysel patolojiye odaklanmaktan uzaklaşmaktadır.
- Yapısal aile danışmanlığı yaklaşımının altında yatan felsefe, "insanın izole edici olmadığı"dır. Bütün sistemin karşılıklı ilişkileri kavramı, bireyin ayrı bir varlık olmasına rağmen aynı zamanda tüm ailenin bir parçası olduğu anlamına gelir. Bu nedenle, her bireyin aile içindeki davranışının etkisi diğer aile üyelerinin davranışlarından ayrılamaz. Başka bir deyişle, herhangi bir davranış, bir başkasının davranışına bağlıdır. Örneğin; eşinin kendisini hiç dinlemediğinden şikâyet eden bir koca, eşinin dinlememesini güçlendiren bir dizi davranışa sahiptir.
- Yapısal aile danışmanlığı geçmişe değil şimdiye odaklanır. Bu fikrin ardındaki mantık, geçmişteki işlev bozukluklarının mevcut işlevsellikte ortaya çıkmasıdır. Bu nedenle, mevcut işlevsellikteki bir değişiklik, yerleşik işlevsiz davranışı değiştirebilir.
- Yapısal aile danışmanlığı, aile içinde yaşanan problemleri işlevsiz aile yapılarına bağlamaktadır. Çözümler ve değişimler, aile yapısındaki değişimlerden de kaynaklanmaktadır. Örneğin, bir aile baba ve kızının, anneye karşı son derece yakın ve sıklıkla taraf olduğu bir yapıya sahip olabilir. Bu modeli değiştirmek için, baba ve anne, ebeveyn alt sistemi olarak rollerini yeniden kurabilmek için kişilerarası işlemlerinde değişiklik yapmalıdır.
- Yapısal aile danışmanlığı, aile içerisinde ortaya çıkan işlev bozukluğunun, çeşitli gelişim aşamalarının değişen taleplerine uyum sağlamadaki zorluklarından kaynaklandığını varsaymaktadır.
- Yapısal aile danışmanlığı, ailelerin yapısal ilişkileri yeniden tasarlamaları ve daha etkili çatışma çözümleri öğrenmelerini hedefler. Bu yaklaşımın en önemli özelliği her ailenin bir yapısı olduğu ve bu yapının aile eyleme geçtiği zaman kendini ortaya koyduğu görüşüdür. Bu anlayışa göre ailenin bütün yapısı göz önünde bulundurulmalıdır. Yapısal aile teorisi, ailenin kendini nasıl örgütlediğine odaklanır. Özellikle, ailenin alt sistemleri, sınırları gibi yapısı anlamaya çalışılır. Danışanın tüm davranışları, aile yapısı bağlamında değerlendirilir. Yapısal müdahaleler katı, modası geçmiş veya işlenemez yapıları değiştirmek için aktif, dikkatlice hesaplanmış, hatta manipülatif çabalarlardır. Yapısalcılar, aileye katılarak ve kendi tarzlarına uyum sağlayarak, üyelerin problemlerle ve birbirleriyle başa çıkma yöntemlerini değerlendirmek için bir adım atarlar ve sonuçta değişimlerine yardımcı olurlar. Aile haritalaması, ailenin devam eden işlem modellerini grafiklendirmek için basit bir gözlem tekniği sağlar. Yeniden çerçeveleme, kural oluşturma, sınır yapımı (uygunsuz veya modası geçmiş sınırları yeniden hizalama), dengeleri değiştirme ve görev atamaları aile yapısının dönüşümünü sağlamak için sıklıkla kullanılan terapötik tekniklerdir. Özetle yapısal aile danışmanlığında alt sistemler arasında daha uygun sınırlar geliştirerek ve ailenin hiyerarşik düzenini güçlendirerek ailenin işlem kurallarını yeniden yapılandırılmaya çalışılır.

ÇÖZÜM ODAKLI AİLE DANIŞMANLIĞI

Çözüm odaklı aile danışmanlığının amacı, aile üyeleri arasında görülen temel yakınmaları olabildiğince hızlı bir şekilde çözüme ulaştırmaktır. Bu tür kısa süreli bir danışma da ailelerin nasıl yapılandırılması gerektiği yerine aile üyelerinin yaşantılarında nelerin değişmesi gerektiğine odaklanır. Aile üyelerinin davranışları değiştirilerek problem çözüme ulaşır. Kısa süreli danışmanlığa çözüm odaklı yaklaşım altı temellidir. Bu varsayımlar, çözüm odaklı yaklaşımın müşterileri ve kısa danışmanlık sürecini nasıl kavramsallaştırdığının temelini oluşturur:

- Direnç kullanışlı bir kavram değildir.
- Değişim kaçınılmazdır.
- Yalnızca küçük değişimler yeterlidir.
- Aile güçlüdür ve değişimin kaynağıdır.
- Asıl problem başarısız çabalarlardır.
- Problemi çözmek için çok şey bilmeye gerek yoktur. Çözüm odaklı aile danışmanları problemlerden

ziyade çözüm üzerine odaklandıkları için problemin neden ve nasıl ortaya çıktığı ile ilgili çok açıklama yapmamışlardır. Bu yaklaşıma göre problem insanın olaylara karamsar bakmalarından ve çözüm yerine bu karamsar tutumlarını genellemelerinden kaynaklanır. Ailenin neden problem geliştirdiğinden ziyade değişim ile ilgilenen çözüm odaklı aile danışmanlarına göre, aile ile terapötik dil aracılığıyla onların sıkıntılı durumları ele alınır. Danışma oturumlarında iltifat, mucize soru, istisnalara odaklanma, müşterilerin dilini değiştirmek, sorularını ölçeklendirme gibi teknikler kullanılır.

BİLİŞSEL DAVRANIŞÇI YAKLAŞIMA GÖRE AİLE DANIŞMANLIĞI

Bilişsel davranışçı aile danışmanlığının amacı, aile üyeleri arasındaki temel sorunu çözebilmek için belirli davranış kalıplarını değiştirmektir. Aile üyeleri arasında görülen istenmeyen davranışlar ortadan kaldırılarak yerine olumlu davranışlar yerleştirilmeye çalışılır. Bilişsel davranışçı aile danışmanlığı, bir bireyin yaşam olaylarına karşı duygusal ve davranışsal tepkilerinin yalnızca olayların nesnel yönleri tarafından değil, yorumlarıyla şekillendiğini varsayar. Aile üyelerinin davranışları, diğer aile üyeleri tarafından yorumlanıp değerlendirilen sürekli yaşam olayları olarak görülmektedir. Bu çerçevede, aile ilişkilerinin, bilişlerin, duyguların ve birbirlerine davranışların karşılıklı etkisinden doğan aile çatışmalarının gelişimini açıklar. Bu, aile üyelerinin aynı anda etkilediği ve birbirlerinden etkilendiği yönünü içerir. Sonuç olarak, bir aile üyesinin davranışı, diğer üyelerdeki davranışlara, bilişlere ve duygulara yol açar. Bu da, sırayla eski üyeye karşılık olarak biliş, davranış ve duyguları ortaya çıkarır. Bilişsel-davranışçı danışmanlar, aile üyeleri arasındaki pozitif etkileşimi arttırmaya çalışmakta, düşünceler, duygular, davranışlar ve bunların yaşantılar üzerindeki etkisine odaklanmaktadır. Davranışları değiştirmede otomatik düşünceleri yeniden değerlendirme, bilişsel çarpıtmalar yerine alternatif düşünceler oluşturma, soktatik sorgulama, aşağı doğru ok tekniği kullanılmaktadır.

STRATEJİK AİLE DANIŞMANLIĞI

Stratejik aile danışmanlığının amacı, probleme neden olan davranışları değiştirmektir. Bir diğer ifade ile şu anki problemi çözmektir. Bunun için aile üyeleriyle birlikte amaç belirlenir. Stratejik Aile Danışmanlığına İlişkin Varsayımlar

- İnsan iletişimi karmaşık bir süreçtir. Sözel ve sözel olmayan bedensel iletişim böyle bir sürecin örneğidir.
- İnsanlar birbirleriyle herhangi bir ilişki içinde olduklarında, kişiler arası durumlarda tüm davranış iletişim mesajları içerir. İletişim kurmaya çalışmayan, bir etkileşimden çıkmış olan bir kişi paradoksal olarak iletişim kurmaktadır, çünkü iletişim kurmak da bir iletişim şeklidir.
- Her kişilerarası iletişim, sadece bir konu hakkında bilgi alışverişinde bulunmakla kalmayıp, aynı zamanda etkileşime giren insanlar arasındaki ilişkiyle ilgili bir mesaj da içerir. Örneğin: İki kişi A ve B akşam yemeğinde ne pişirileceğini tartışıyor. Hangi sebzelelerin mevcut olduğunu tartışıyorlar (içerik veya konu)Konuşma sırasında, A kişisi B kişisinin (iki kişi arasındaki ilişki hakkında iletişim mesajı) görüşünü kabul eder. Aile danışmanları, süreç hakkında konuşan ikincisiyle daha fazla ilgileniyorlar. A kişisi, B kişisinin hiyerarşide (aile üyeleri içerisinde en yaşlı olma, işveren, öğretmen veya daha deneyimli bir kişi olma) daha yüksek olduğu için anlaşma yaptı mı? Bunun gibi iletişimin niteliği incelenir.
- İnsanlar arasındaki ilişkinin doğası, aralarındaki iletişimi kesmelerine göre belirlenir. Örneğin, bir karı koca, etkileşimin belirli bir sırada olduğu gibi kendi algılarına sahiptir ve her birinin kendi sebep ve sonuç versiyonları vardır. Koca, eşinin rahatsız olduğu için çekildiğini, eşinin ise ondan çekildiği için onu düştüğünü söyleyebilir. Her biri diğerini suçlayabilir. Kendi davranışları daha 'masum' olarak görülebilir. Bu düşünce türü bu etkileşim modelinin tekrarlanmasına yol açacaktır. Aile danışmanı tarafından farklı bir noktalamaya işaretleri kullanıldığında değişiklik olabilir.
- İnsanlar arasındaki iletişim, eşitlik veya farklılığa bağlı olmasına bağlı olarak simetrik veya tamamlayıcıdır. Stratejik aile danışmanlığı kendi içinde Zihinsel Araştırmalar Enstitüsü, Haley ve Madenes, Milan grubu olmak üzere üç bölüme ayrılmıştır. ZAE'ye göre aile üyeleri arasındaki sorunları çözmek için bu sorunlarla ilişkili davranışların değiştirilmesi gerekir. Bu yaklaşımda, görev ailenin tekrarlayan fakat olumsuz bir şekilde kendini sürdüren döngüsünü kırmaktır. Terapötik müdahale de ilk olarak danışman sorunu açık ve somut bir şekilde dikkatli bir şekilde tanımlamalıdır. Daha sonra, ailenin daha önce denediği çözümler araştırılabilir. Terapötik çift bağlama, birinci sıra ve ikinci sıra değişiklikleri kullanılan bazı tekniklerdir. Haley ve Madanes'in yaklaşımı benimseyenler aile danışmanlığının amacının aile üyeleri arasında doğrudan gözlenmeyen problemleri ortaya çıkarmaktır. Haley'e göre aile üyeleri arasında görülen semptomların danışma sürecinde azaltılması gerekmektedir. Danışma sürecinde iç görü kazandırılmaya çalışılmaz. Üçgenler, direktifler ve paradoksal direktif danışma oturumlarında kullanılan bazı tekniklerdir. Milan sistem modeline göre seans öncesinde, ekip ailenin temel sorunu üzerine bir hipotez ortaya atar. Seans sırasında ekip bu hipotezi değerlendirir, günceller ya da değiştirir. Daha sonra müdahale aşamasına geçilir. Son olarak seans sonrasında bir araya gelen ekip ailenin verdiği tepkileri tartışarak çözümler ve bir sonraki seans planlar. Varsayım/hipotez, tarafsızlık ve dairesel sorgulama paradokslar, karşı paradokslar seanslarda kullanılan bazı tekniklerdir.

BOWEN'IN AİLE SİSTEMLERİ YAKLAŞIMI

Bowen'in aile sistemleri yaklaşımının amacı, ailenin kaygısını azaltmak, aile üyelerinin bağımsız çalışabilme yeteneklerini geliştirmelerini sağlamak ve semptomatik davranışlarını azaltmak. Bununla birlikte, duygusal olarak yoğun olan durumlara her bireyin daha etkili cevap vermesini sağlamakta danışmada hedeflenmektedir. Bowen'ın Aile Sistemleri Teorisinin Temel Varsayımları

- Duygusal yaşantı da özerklik düşünülenden daha azdır. Çoğumuz birbirimize düşündüğümüzden daha bağımlıyız ve daha tepkisel davranıyoruz.
- Semptomlar kişinin başa çıkamayacağı büyüklükte bir stres altına girmesiyle birlikte ortaya çıkar.
- Kişi ne kadar farklılaşmışsa o denli sağlam olacak ve bu da ilişkilerini daha esnek ve sürdürülebilir yapacaktır.

AİLE DANIŞMANLIĞINDA PSİKOLOJİK DANIŞMANLARIN TEMEL NİTELİKLERİ

Terapötik Beceriler Terapötik beceriler, psikolojik danışma veya aile danışmanlığı uygulayan kişiler arasında bulunması gereken özelliklerdir. Bu özelliklerin/becerilerin çoğunun, uyguladıkları teoriye veya teorik yönelimlerine bakılmaksızın, aile danışmanlarında tarafından uygulanması gerekir. Rogers (1957) ve Truax ve Crakhuff (1967), danışmanlar arasında empatik anlayış, koşulsuz olumlu saygı ve doğru iletişimin gerekli olan beceriler olduğunu belirtmiştir. Daha sonra Carkhuff (1969) danışmanlar arasında gerekli olan dört becerilere somutluk, kendini açıklama, yüzleşme ve anlamlı olmayı da eklemiştir. Kişisel Nitelikler ve Beceriler İnsanı iyi bir danışman yapan bazı ortak özellikler vardır. İyi bir danışmanın kişisel özellikleri anlayış, sempatik tutum, samimiyet, mizah anlayışı, istikrar, sabır, objektiflik, samimiyet, dokunma, adalet, hoşgörü, temizlik, sakinlik, ferahlık, nezaket, hoşluk, sosyal zekâ ve duruş içermektedir. Kişiler Arası Beceriler Kişiler arası beceriler, danışmanların danışanla olan ilişkilerini belirleyen özelliklerdir. Egar (2002) empati, saygı, gerçeklik ve danışanın güçlenmesinin ve öz sorumluluğunun teşviki gibi nitelikleri sıralamıştır. Kişilerarası becerilerin içerisinde ayrıca iyi bir iletişimin kurmakta yer almaktadır. Nesnellik Becerileri Danışmanın, danışanın hayatının ve dünyasının bir parçası olduğunda bile nesnel olması gerekir. Cormier ve Hackney (2005)'e göre, bir danışma oturumu süresince danışana tepki vermek, desteklemek ve empati kurmak için danışmanın dinleme, anlama, ilişki kurabilme, düşünebilme, bağlantıları ve çelişkileri tanımlayabilme becerilerinin olması gerekmektedir. Onlara göre, bu kavramsallaştırma becerileri, yardımcının, işi ve danışanla ilgili sorunları hakkında bir yansıtıcı ve sorgulama ruhuna sahip olmasını içerir. Kültürel Yeterlilik Becerileri Danışmanlar kültürel meselelerle ilgilenebilecek kültüre özel danışma sağlayabilecek beceriler geliştirmelidirler. Belirli bir kültür için kültürel yetkinlik, birinin başka bir kültürde de başarılı olacağı anlamına gelmez. Burada, kişinin ailesini daha iyi anlayabilmesi için danışanın kültürünü daha iyi anlaması gerekir. Bir danışman olarak, danışanın içgörü sahibi olmadığını bilmeden onun kültürel geçmişiyle ilgili bilginin yüksek olması gerekmektedir.

AİLE DANIŞMANLIĞINDA DANIŞMANLARIN TERAPÖTİK BECERİLERİ

Aile danışmanlığında psikolojik danışmanlarının terapötik becerileri arasında empati, saygı, ilgilenme, sıcaklık ve kabul, gerçeklik, etki, olumlu düşünceler, merak, yorum yapma, güçlendirme, aktif dinleme, yansıtma, yüz ifadeleri, göz teması kurma, vücut pozisyonu ve seçici dikkat yer almaktadır.

AİLE DANIŞMANLIĞINDA KULLANILAN ÖZEL TEKNİKLER

Aile danışmanlığını kolaylaştıran çeşitli müdahale teknikleri vardır. Bu teknikler:

1. İçgöründen Aksiyona Geçiş: Danışman, danışana problemleri ve bununla ilgili nedenleri hakkında fikir verip, sorun nedenlerini anlamasına yardımcı olabilir. Danışan sorunları hakkında içgörü kazanabilir. Daha sonra da değişim için eyleme geçilmesi gerekmektedir.
2. Modelleme, Prova ve Güçlendirme: Modelleme, prova ve güçlendirme, danışman tarafından danışanın iddialılığını, sosyal becerilerini geliştirme, korkularını ve durumlarıyla yüzleşme davranışlarını değiştirmek için kullandığı bir tekniktir. Bu teknik, aile üyeleri arasında iletişim ve etkileşim gibi aile durumlarda işyerinde iddialılık göstermek gibi sorunların üstesinden gelmeye yardımcı olabilir.
3. Etkili Ödev Görevleri: Etkili ev ödevleri veya ödevleri tasarlamak, danışmaya devam etmenin etkili bir yoldur. Etkin bir şekilde ev ödevi yapabilen danışanlar, tedavinin sona ermesinden sonra bile danışma uygulamalarını izlerler. Ödev genellikle önemli kişilerle çalışmayı içerir. Ev ödevleri basit ve karmaşık olmamalıdır. Danışanı değişime hazır gördüğünde verilmelidir.
4. Danışan Direnci ile Başa Çıkmak: Danışma sırasında danışanlar zaman zaman direnç gösterebilir. Danışmada danışanın sıkıntısından kurtulmasına yardımcı olmak için bu direncin üstesinden gelmesi gerekmektedir. Danışanların danışma seanslarında sessiz kalması, seansta başka bir şey ile meşgul olması, konu değiştirmesi, farklı taleplerde bulunması ve uygunsuz davranışlar göstermesi dirence örnek olarak gösterilebilir.
5. Danışanlarla Hedef Belirleme: Danışman, danışanın problemini anladıktan sonra, hedefler belirlenmelidir. Bu hedeflere değişime yardımcı olmak için danışan ile birlikte karar verilmelidir. Hem danışman hem de danışan, belirlenen hedeflere karşılıklı olarak uymalı ve iyileşme sürecine yardımcı olmak için onlarla iş birliği içinde çalışmalıdır.
6. Aşamalı Maruz Bırakma: Aşamalı maruz bırakma, danışanda endişe uyandıran durumla, yavaşça

- yüzleşmesi anlamına gelmektedir. Danışman, danışanı tek seferde kaygı uyandıran duruma aktarmak yerine küçük/küçük adımlarla onun durumla ilgili bir endişesi ile başa çıkması için kademeli olarak yüzleştirme yapılır. Bunun sonucunda kaygının, yönetilebilecek bir seviyeye düşmesi beklenmektedir.
7. Tepki Gecikmesi veya Önleme: İstenmeyen davranışın sunulma süresini geciktirmek veya arttırmak için müdahale gecikmesi veya önleme kullanılmalıdır. Bu teknik en yaygın olarak spesifik uyarıcının varlığında danışanda bir yanıtın tetiklendiği obsesif-kompulsif bozukluğu olan kişiler için kullanılır.
8. Günlük Tutma: Günlük tutma, uyarıcı ve cevap ilişkilerini gösterebilen kullanışlı bir tekniktir. Güçlendirmenin uyarıcı davranış üzerindeki etkisi de görülmektedir. Daha sonra davranışta geçiş veya değişimin değerlendirilmesi ve bu belirli davranışlarda danışanda ortaya çıkan iyileşme görülür.
9. Gevşeme Tekniği: Gevşeme teknikleri özellikle solunum şeklinde veya doğada meditasyon şeklindedir. Danışanın soluk verme işlemine yoğunlaşması öğretilir. Karından nefes almak danışana tavsiye edilir. Derin nefes rahatlama için teşvik edilir.
10. Cathartik Çalışma: Cathartic çalışması oldukça zordur. Bu konuda danışman, danışanı acı verici duygularıyla temas kurmak ve ifade etmekle meşgul etmek zorundadır. Geçmişin zor, sert, acı veren iskeletlerini ya da yüzleşmesi zor olan sorunları içeren bir kutu açmak gibidir.
11. Rol Oynama: Rol oynama bireysel ve aile sorunlarını çözmek için kullanılır. Başlangıçta ilk rol oyunu genellikle iyi gitmez, ancak bazı uygulama ve pekiştirmelerle beceri öğrenilir. Danışan, aile üyeleriyle etkileşime girme, iletişim becerilerini öğrenme, saldırganlığı çözmeye, öfke ve derin duygular vb. konularda beceriler kazanabilir.
12. Psikodrama: Danışanlar duygusal olan ve derin çatışmalarla karşı karşıya kalan sorunları ifade eder. Bireysel psikodrama, tüm aktörlerin danışma grubunda ve zor ev sahnelerinin sergilendiği aile gruplarında ortak grup psikodrama değişkenine sahip olabilir. Psikodrama sırasında, yönetmen çıkarılacak dramayı ana hatlarıyla belirtir. Tipik durumlar iç üçgen, karı koca arasındaki ilişki, ebeveynlerin çocuk çatışmaları, işveren ve çalışanların sorunları ve komşularla olan çatışmalarıdır. Psikodrama sırasında, bazen kendiliğinden oyunun tüm planı özetlenmiştir. Diğer durumlarda, danışanlara belirli durumlar atanır ve rol kısaca açıklanırken, diyalogun icadı ve durumun evrimi katılımcılara veya izleyicilere bırakılır.
13. Sosyodrama: Sosyodrama, kişilerin bireysel ve grup davranışlarını etkileyen sosyal, çevresel ve kültürel güçleri netleştirmek ve anlamak için rol üstlendikleri bir rol yapma sahnesi veya oyundur.
14. Hayalleri Kullanmak: Danışanlar, danışma sırasında hayallerini tartışmayı ve önemli ve dikkate değer olduklarını düşünmek isterler. Hayaller, arzular ve yerine getirilmeyen dilekler gibi bilinçsiz bir materyal olarak ve aynı zamanda bir yaratıcılık eylemi olarak kabul edilir.

AİLE DANIŞMANLIĞINDA TERAPÖTİK SÜRECİ

Hipotez Kurma Aile danışmanı danışanlarla iletişime geçmeden önce sekreter aracılığıyla elde edilen bilgilerden ilk hipotezi oluşturmaya başlar. Hipotez süreçte danışman'a kılavuzluk etme, elde ettiği bilgileri toparlama ve yönlendirmede destek olur. Hipotezler aileden elde edilen bilgilerden, aile danışmanlığına ilişkin kuramlardan ve danışman'ın deneyimlerinden oluşur. Başlangıçta oluşturulan hipotezler öznel, aile ile ilgili bilgiler elde edildikçe tekrar düzenlenir. Psikolojik Danışma Sürecinde Soru Sorma Aile danışmanlığında, danışman aile üyelerine ilişkin doğrusal, döngüsel, stratejik, istisnai başa çıkma, mucizevi ve ölçeklendirme soruları sorabilir. Bu sorular ile aile üyelerinin sorunlarına ilişkin farkındalık kazanması amaçlanır. Değerlendirme Sözleşmesi Değerlendirme sözleşmesi, danışmanı ve danışanları beklentileri açıklığa kavuşturmak ve birlikte çalışmaya üzere bir anlaşmaya varmaktır. Aile Danışmanlığının Evreleri Aile danışmanlığının ilk evreleri Aile danışmanlığı, aile ile danışman arasında ilk iletişimin olduğu anda başlar. Genellikle ilk bağlantı bir aile üyesinin danışman'a telefon etmesiyle başlar. Telefonda aileden kısa bilgiler alınarak tüm ailenin katılacağı bir randevu ayarlanır (Nazlı, 2014). İlk oturumlarda öncelikle aile üyeleriyle ilişki kurma ve terapötik ittifak oluşturmaya özen gösterilmelidir. Yapılandırma Bu aşamada vurgu, aileye 'katılmak' ve tüm aile ile bir ilişki kurmak üzerine kuruludur. Danışman rahatlar, kendinden emin, sohbet ederken, göz teması, vücut dili aracılığıyla sıcaklık gösterdiğini ve ailenin tüm üyelerinin konuşmasına izin verirken seans üzerindeki kontrolü göstermelidir. Danışman aileye seansların haftada bir veya iki defa olacağını ve her seansın yaklaşık bir saat süreceğini açıklamalıdır. Danışman, tüm ailenin oturumlara katılması ve aynı konuya odaklanması gerektiğini vurgulamalıdır. Ayrıca gizlilikle ilgili bilgilerde verilmelidir. Hedeflerinin tanımlanması Hedefler, "Bu tedavinin sonunda ne elde etmek isterim?" ve "Aile içerisindeki sorunları gidermek için ailede yapılması gerekenler nelerdir?" gibi soruların cevabıdır. Aileler ve çiftler, aile danışmanlığına olumsuz hedeflerle gelebilirler. Genogram Genogram, bir ailedeki insanlar ve örgütlenme biçimleri hakkında klinik bilgiler içeren bir aile ağacıdır. Genogram yapım süreci, ilk aile değerlendirme oturumlarına rutin olarak dâhil edilebilir. Tüm aile üyelerinin çizildiği gibi görmelerini sağlayacak şekilde bir genogram oluşturmak faydalıdır. Aile danışmanlığının orta evreleri Aile danışmanlığının orta evreleri değişimin yaşadığı bölümlerdir. Danışmanın etkili olması için ailenin değişimler geçirmesi gerekmektedir. Bu evrede değişimler birinci dereceden ve ikinci dereceden olmak üzere ikiye ayrılabilir. Aile danışmanlığının sonlandırılması Aile danışmanın sonlandırma aşamasında amaçlara ne kadar ulaşıldığı, aile

üyelerinde görülen değişimler, ileride beklenen sorunlar, izleme çalışmaları hakkında bilgi verilir.